

**ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΠΟΡΩΝ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ & ΚΟΙΝΩΝΙΑ
ENTREPRENEURSHIP ENVIROMENT & SOCIETY**

**ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ:
Μπέρμπερι Ιουλιάννα
Α.Μ. 6008**

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ:
Στράνης Δημήτριος
Αν. Καθηγητής**

ΑΘΗΝΑ, Ιούνιος 2014

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι επιχειρήσεις, ως μοχλοί αειφόρου ανάπτυξης, οφείλουν να επιδεικνύουν αυξημένη περιβαλλοντική και κοινωνική ευαισθησία. Η πράσινη επιχειρηματικότητα αφορά στο σύνολο των πρακτικών που στοχεύουν στη διαφύλαξη των φυσικών πόρων. Έτσι, μια πράσινη επιχείρηση μεριμνά για την εξοικονόμηση ενέργειας και νερού, τη συστηματοποιημένη συλλογή αποβλήτων με τρόπο που να ευνοεί τη χωριστή συλλογή όσων ανακυκλώνονται ή επαναχρησιμοποιούνται, τον οργανωμένο τρόπο μεταφοράς των προϊόντων της και τις τεχνικές βελτιώσεις στα χρησιμοποιούμενα οχήματα, ενώ φροντίζει να εξασφαλίσει πως οι συνεργασίες της είναι με επιχειρήσεις οι οποίες έχουν και εφαρμόζουν ανάλογες αντιλήψεις. Μια περιβαλλοντικά υπεύθυνη επιχείρηση, δηλαδή, εφαρμόζει ένα ολοκληρωμένο σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης με στόχο τον περιορισμό των επιπτώσεων από τη λειτουργία της. Ξεχωριστές πρωτοβουλίες επί ελληνικού εδάφους συνιστούν η αντιστάθμιση των εκπεμπόμενων κατά τον κύκλο ζωής ρύπων προϊόντων, όπως το ελαιόλαδο και οι ελιές της Gaea και το ομώνυμο χρώμα της VITEX, με χρηματοδότηση έργων προστασίας του περιβάλλοντος ανά τον κόσμο, αλλά και η 5% αύξηση σε όσους υπαλλήλους της COCO-MAT προσέρχονται στην εργασία τους με ποδήλατο.

Η γενική τάση υπηρέτησης κοινωνικών αναγκών αποδίδεται με τον όρο «κοινωνική επιχειρηματικότητα». Στην κοινωνική επιχειρηματικότητα εντάσσονται, τόσο η δράση του συνόλου των φορέων κοινωνικής οικονομίας, όσο και οι πρακτικές κοινωνικής ευθύνης των κερδοσκοπικών εταιρειών. Οι φορείς κοινωνικής οικονομίας διακρίνονται από τις ιδιωτικές εταιρείες καθώς χαρακτηρίζονται από τη συμμετοχική λήψη αποφάσεων, την εστίαση στην ανάπτυξη της κοινότητας, την επανεπένδυση των κερδών και το στόχο ύπαρξης κοινωνικού αντικτύπου. Έχουν ποικίλες μορφές με πιο σύγχρονη αυτήν της κοινωνικής συναιτεριστικής επιχείρησης. Με τη βασική θεσμική υποδομή τους να δημιουργείται μόλις το 2011, οι πρώτες ελληνικές κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις ιδρύονται τη διετία 2012-2013. Η Myrtillo Κοιν.Σ.Επ. αποτελεί την πρώτη επιχείρηση στην Ελλάδα που προσφέρει σε νέους με μέτριες μαθησιακές δυσκολίες ειδικές ικανότητες εργασία και εκπαίδευση. Συμπερασματικά, η εστίαση της επιχειρηματικής δραστηριότητας στην περιβαλλοντική και κοινωνική βιωσιμότητα εξελίσσεται σε προτεραιότητα για

έναν ολοένα αυξανόμενο αριθμό μεγάλων και μικρών εταιρειών, χαράσσοντας μια πορεία προς ένα διαφορετικό πρότυπο οικονομικής ανάπτυξης.

ABSTRACT

As supporters of sustainable development, enterprises must demonstrate increased environmental and social sensitivity. Green entrepreneurship entails all the practices that aim at the preservation of natural resources. Thus, a green enterprise ensures for energy and water efficiency, the systematic collection of waste in a manner that favors the separate collection of recycled or reused waste, the organized manner of transporting its products and the technical improvements to used vehicles, while it ensures that it collaborates with companies that think along the same lines. In other words, an environmentally-conscious business implements a comprehensive environmental management system aimed at reducing the impact from its operation. Unique initiatives on Greek soil comprise of the counterbalance of emissions produced in the life cycle of products, such as olive oil and the olives of Gaea and the homonym color in the VITEX range, with funding of environmental protection projects around the world, and the 5% increase to those COCO-MAT employees that come to work by bike.

The general trend of serving social needs has been termed "social entrepreneurship." Social entrepreneurship entails actions of both the social economy organizations and socially conscious practices of profit companies. The social economy organizations are distinguished from private companies as they are characterized by participatory decision-making, the focus on community development, reinvestment of profits and the social impact objective. They have a variety of forms with the social cooperative enterprise being the most contemporary. With their basic institutional infrastructure being created only in 2011, the first Greek social cooperative enterprises are founded in the years 2012-2013. Myrtillo Social Cooperative Enterprise is the first enterprise in Greece that provides young people with moderate learning difficulties specific skills, jobs and education. In conclusion, the focus of business activity in the environmental and social sustainability is becoming a priority for an increasing number of large and small companies, paving a path to a different model of economic development.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗσελ. 6	σελ. 6
1. Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΟΝ 21ο ΑΙΩΝΑ ΑΠΟΚΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ	
1.1 ΑΕΙΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....σελ. 7	σελ. 7
1.1.1 Η έννοια της αειφορίας και η βιώσιμη ανάπτυξη.....σελ. 7	σελ. 7
1.1.2 Βασικές αρχές βιώσιμης ανάπτυξης.....σελ. 10	σελ. 10
1.2 ΕΤΑΙΡΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ (ΕΚΕ).....σελ. 15	σελ. 15
1.2.1 Τι είναι η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (ΕΚΕ)σελ. 15	σελ. 15
1.2.2 Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (ΕΚΕ) και τα ενδιαφερόμενα μέρη...σελ. 17	σελ. 17
1.2.3 Επιχειρηματική προσέγγιση Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (ΕΚΕ)..σελ. 18	σελ. 18
1.3 ΠΡΑΣΙΝΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ.....σελ. 19	σελ. 19
1.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ.....σελ. 20	σελ. 20
2. Η ΠΡΑΣΙΝΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ	
2.1 ΕΞΟΙΚΟΝΟΜΗΣΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ.....σελ. 22	σελ. 22
2.2 ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ.....σελ. 25	σελ. 25
2.3 ΕΞΟΙΚΟΝΟΜΗΣΗ ΝΕΡΟΥ.....σελ. 26	σελ. 26
2.4 ΠΡΑΣΙΝΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ.....σελ. 27	σελ. 27
2.5 ΑΝΘΡΑΚΙΚΟ ΑΠΟΤΥΠΩΜΑ.....σελ. 31	σελ. 31
2.6 ΠΡΟΤΥΠΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ.....σελ. 33	σελ. 33
2.7 ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ.....σελ. 35	σελ. 35
2.8 ΠΡΑΣΙΝΕΣ ΠΡΟΜΗΘΕΙΕΣ.....σελ. 36	σελ. 36

3. ΠΡΑΣΙΝΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3.1 ΠΡΑΣΙΝΕΣ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΕΣ ΑΠΟ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ.....σελ.	38
3.1.1 Ecoelastica.....σελ.	38
3.1.2 ΤΙΤΑΝ: Separation Technologies LLC.....σελ.	39
3.1.3 Pilux & Danrex: «Πρωτέας».....σελ.	40
3.1.4 PROVIPAX και PRO ACTINA: «FLERIANA».....σελ.	41
3.2 ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΜΕ ΞΕΧΩΡΙΣΤΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ.....σελ.	42
3.2.1 Korres Φυσικά Προϊόντα - Aprivita.....σελ.	42
3.2.2 Lotus Business Consulting.....σελ.	44
3.2.3 Gaea.....σελ.	46
3.2.4 Αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί γυναικών.....σελ.	48
3.2.5 Vitex.....σελ.	49
3.2.6 Coco-Mat.....σελ.	51

4. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

4.1 Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ.....σελ.	52
4.2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΥΝΑΙΤΕΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ: Η ΠΙΟ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΜΟΡΦΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.....σελ.	54
4.3 Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....σελ.	56
4.4 ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.....σελ.	57
4.4.1 Κοι.Σ.Π.Ε. Το Ψ.Υ. Δωδεκανήσου.....σελ.	57
4.4.2 Κοιν.Σ.Επ. ΜΥΓΔΟΝΙΑ.....σελ.	59
4.4.3 Κοιν.Σ.Επ. Αμφιτρίτη.....σελ.	60
4.4.4 Κοιν.Σ.Επ. Myrtillo.....σελ.	62
4.4.5 ΜΚΟ Οργάνωση Γη.....σελ.	64

4.5 ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΥΠΕΥΘΥΝΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ.....σελ. 66

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.....σελ. 67

ΠΗΓΕΣ.....σελ. 69

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να προβάλλει τις μορφές επιχειρηματικότητας που έχουν αντιληφθεί τα όρια αντοχής του περιβάλλοντος – φυσικού και κοινωνικού - στο οποίο δραστηριοποιούνται και μεριμνούν για τη βιωσιμότητα των δράσεών τους. Απαραίτητη προϋπόθεση για τη μακροπρόθεσμη παράταση μιας δραστηριότητας στο μέλλον αποτελεί η τήρηση των κανόνων περιβαλλοντικού και κοινωνικού δικαίου. Ωστόσο, η βιωσιμότητα εξασφαλίζεται όταν οι απαιτήσεις του νόμου υπερκαλύπτονται, θέτοντας νέα πρότυπα με γνώμονα τη διαφύλαξη του φυσικού περιβάλλοντος και την εξάλειψη των κοινωνικών ανισοτήτων.

Δεδομένου αυτού του πλαισίου, η εργασία συγκροτείται από τέσσερα κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο περιγράφει αδρά την έννοια και τις βασικές αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης προκειμένου να εισάγει τον αναγνώστη αρχικά στην Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (ΕΚΕ) και στη συνέχεια στην πράσινη και κοινωνική επιχειρηματικότητα.

Τα δύο επόμενα κεφάλαια αφορούν στην πράσινη επιχειρηματικότητα. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύονται τρόποι περιορισμού και αντιστάθμισης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που έχει η λειτουργία μιας επιχείρησης, ενώ στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται καινοτόμα προϊόντα και ξεχωριστές πρωτοβουλίες ελληνικών επιχειρήσεων με αυξημένη περιβαλλοντική ευαισθησία.

Το τέταρτο κεφάλαιο εστιάζει στην κοινωνική επιχειρηματικότητα. Αναφέρονται τα βασικά χαρακτηριστικά των φορέων κοινωνικής οικονομίας και δίνεται έμφαση στην περιγραφή των νέων οργανωτικών μορφών που έχουν αναπτυχθεί ως απάντηση στις νέες κοινωνικές ανάγκες και προκλήσεις. Η απασχόληση στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα αντιστοιχεί μόλις στο 1,8% της συνολικής απασχόλησης. Ωστόσο, η πρόσφατη θέσπιση του νομικού πλαισίου λειτουργίας των κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων, αποτέλεσε το έναυσμα για την ίδρυσή τους και στη χώρα μας. Οι δραστηριότητες και οι στόχοι ορισμένων εξ αυτών παρουσιάζονται στην ενότητα 4.4. Τέλος, στην κοινωνική επιχειρηματικότητα εντάσσεται και το σύνολο των δράσεων κοινωνικής ευθύνης των κερδοσκοπικών επιχειρήσεων.

1. Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΟΝ 21ο ΑΙΩΝΑ ΑΠΟΚΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ

Το 1970 παρατηρήθηκε μια αλλαγή στη νοοτροπία του δυτικού κόσμου. Σε διάφορες στατιστικές οι άνθρωποι δήλωναν μη ικανοποιημένοι από την ποιότητα ζωής, παρότι οι ρυθμοί ανάπτυξης αυξάνονταν ραγδαία. Αυτό έστρεψε την προσοχή στην επανεξέταση των δεικτών ανάπτυξης (παραδοσιακά κατά κεφαλή ΑΕΠ) και στην προσπάθεια για εξεύρεση δεικτών που να περιλαμβάνουν μη μετρήσιμες ποσοτικά ανθρώπινες αξίες όπως το περιβάλλον και η ανεργία¹. Υπό το πρίσμα των παραπάνω δεν ήταν τυχαία η ευρεία διάδοση των όρων αειφορία και βιώσιμη ανάπτυξη και η ακόλουθη ενσωμάτωσή τους στην επιχειρηματική δραστηριότητα με τη μορφή της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης.

1.1 ΑΕΙΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1.1.1 Η έννοια της αειφορίας και η βιώσιμη ανάπτυξη

Η προστασία του πλανήτη μας αποτελεί μια κοινή συνισταμένη πολλών παραγόντων και επιτυγχάνεται με τον όρο «αειφορία», ο οποίος τείνει να κυριαρχήσει στην εποχή μας. Αν και προέρχεται από το πανάρχαιο αεί+φέρω, η αίγλη και η διάδοσή του οφείλεται στην Έκθεση Brundtland² η οποία υποβλήθηκε το 1987 στην Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (WCED). Εκεί, ως αειφορία ορίζεται «η ανάπτυξη, η οποία ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυβεύει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους». Με άλλα λόγια, η «αειφόρος ή βιώσιμη ανάπτυξη» δεν έχει να κάνει μόνο με θέματα περιβάλλοντος αλλά συνιστά έναν εναλλακτικό τρόπο ζωής, που συνδυάζει την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος με την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική δικαιοσύνη και επιδιώκει την επιστροφή του ανθρώπου στο περιβάλλον που τον δημιούργησε.

¹ Organisation for Economic Co-operation and Development, 1991. *Environmental Indicators: A Preliminary set*. Paris.

PEARCE, D. W. and TURNER, R. K., 1991. *The development of Environmental Indicators*. Report to the UK Department of the Environment.

² WCED, 1987. *Our Common Future* (the Brundtland report). Oxford University Press, Oxford.

Στη Διεθνή Συνδιάσκεψη του Ρίο το 1992 από την οποία προέκυψε η Agenda 21, κείμενο βασισμένο στη συστημική μεθοδολογία, διατυπώθηκαν για πρώτη φορά και επίσημα οι αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης. Οι συνθήκες του Maastricht το 1992, του Amsterdam το 1997 και η Διεθνή Συνδιάσκεψη του Johannesburg το 2002, δέκα χρόνια μετά το Ρίο, επιβεβαίωσαν και καθιέρωσαν νομικά την αναγκαιότητα της βιωσιμότητας και ενσωματώθηκαν στο Διεθνές Δίκαιο και το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σήμερα, είναι γενικότερα αποδεκτό ότι η βιώσιμη ανάπτυξη είναι μια δυναμική διαδικασία που στηρίζεται σε τρεις πυλώνες: την οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον. Είναι προφανές ότι η κλασική επαγωγική μέθοδος του αίτιου-αιτιατού είναι ανεπαρκής για την σύλληψη και πραγματοποίηση της δυναμικής διαδικασίας της βιωσιμότητας και η οικονομική ανάπτυξη χωρίς όρια δεν αποτελεί παρά ουτοπία.

Για την κατανόηση και εφαρμογή της βιωσιμότητας είναι απαραίτητη η γνώση της δομής και της λειτουργίας των περιβαλλοντικών συστημάτων και των ανθρώπινων συστημάτων που εμπεριέχουν τα συστήματα της οικονομίας και της κοινωνίας. Όμως, η γνώση μόνον της δομής και της λειτουργίας δεν είναι αρκετή, αλλιώς θα πέφταμε στην παγίδα των κλασικών επαγωγικών μεθόδων και του ντετερμινισμού που θεωρεί ότι η γνώση του επί μέρους αρκεί για τη γνώση του όλου.

Σύμφωνα με τη συστημική επιστήμη, η γνώση για κάθε δένδρο δεν αρκεί για να γνωρίσεις το δάσος. Η κατανόηση της ιεραρχίας και των σχέσεων μεταξύ των δένδρων, όπως και μεταξύ των δένδρων, του κλίματος και του εδάφους είναι απαραίτητη για την κατανόηση και μελέτη του δάσους. Έτσι, η κατανόηση των σχέσεων και της ιεραρχίας μεταξύ των περιβαλλοντικών συστημάτων (οικοσυστημάτων) και των ανθρώπινων συστημάτων (οικονομικών και κοινωνικών) είναι εξίσου σημαντική. Οι τρεις πυλώνες της βιωσιμότητας δεν είναι παράλληλοι όπως οι πυλώνες μιας γέφυρας: υπάρχει ιεραρχία. Το περιβάλλον είναι σύστημα ιεραρχικά ανώτερο και εξασκεί μακροπρόθεσμα έλεγχο στα ανθρώπινα συστήματα της οικονομίας και της κοινωνίας.

Επί πλέον, τα περιβαλλοντικά και τα ανθρώπινα συστήματα δεν είναι στατικά, αλλά μεταβάλλονται και εξελίσσονται συνεχώς. Τα πρώτα εξελίσσονται αργά τα δεύτερα γρήγορα. Η αναγνώριση αυτής της βασικής διαφοράς και μόνο μας οδήγησε σε «βιώσιμους δρόμους». Θα μπορούσαμε έτσι να ορίσουμε επιγραμματικά τη

βιωσιμότητα ως την αρμονική συνεξέλιξη ανθρώπινων συστημάτων και περιβαλλοντικών συστημάτων ή οικοσυστημάτων.

1.1.2 Βασικές αρχές βιώσιμης ανάπτυξης

Η αλλαγή νοοτροπίας, ηθικών αξιών, νομοθετικού πλαισίου και επιστημονικής προσέγγισης δεν είναι εύκολη. Αποτελεί, όμως, βασική προϋπόθεση για τη βιωσιμότητα. Δώδεκα θεμελιώδεις αρχές διαμορφώνουν το γενικό πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης:

1. **Αρχή της Δημόσιας Οικολογικής Τάξης:** Η βιώσιμη ανάπτυξη αποτελεί ευθύνη του κράτους και δεν αφήνεται στη λειτουργία της αγοράς.
2. **Αρχή της Βιωσιμότητας:** Διατήρηση του φυσικού κεφαλαίου και απαγόρευση κάθε μείωσης ή υποβάθμισης.
3. **Αρχή της Φέρουσας Ικανότητας:** Διατήρηση της σταθερής κατάστασης των οικοσυστημάτων με ανάπτυξη που βρίσκεται κάτω από τα όρια αντοχής τους.
4. **Αρχή της Υποχρεωτικής Αποκατάστασης διαταραχθέντων οικοσυστημάτων:** Αποκατάσταση του απολεσθέντος φυσικού κεφαλαίου.
5. **Αρχή της Βιοποικιλότητας:** Διατήρηση της βιοποικιλότητας που θεωρείται κριτήριο και παράγοντας ευρωστίας των οικοσυστημάτων
6. **Αρχή της κοινής φυσικής κληρονομιάς:** Τα κοινά φυσικά αγαθά δεν επιτρέπεται να ιδιοποιηθούν και η κοινή χρήση τους να περιορισθεί ή να καταργηθεί.
7. **Αρχή της Ήπιας Ανάπτυξης των Ευπαθών Οικοσυστημάτων:** Στα ευπαθή οικοσυστήματα (δάση, ακτές, βουνά, μικρά νησιά, τοποθεσίες φυσικού κάλους) επιτρέπεται «ήπια» ανάπτυξη που ορίζεται κατά περίπτωση, ώστε να μην επιβαρύνει το περιβάλλον υπέρμετρα.
8. **Αρχή της Χωρονομίας:** Επιβάλλεται ο συνολικός σχεδιασμός και χωροταξικός σχεδιασμός των δραστηριοτήτων, ώστε να εξασφαλίζεται η διατήρηση της φέρουσας ικανότητας των οικοσυστημάτων.
9. **Αρχή της Πολιτιστικής Κληρονομιάς:** Διατήρηση των σπουδαιότερων πολιτιστικών στοιχείων (μνημεία, αρχιτεκτονικά σύνολα, τόποι).
10. **Αρχή του Βιώσιμου Αστικού Περιβάλλοντος:** Διατήρηση της ποιότητας ζωής στις πόλεις και αναχαίτιση της ανάπτυξης μεγαπόλεων.
11. **Αρχή προστασίας του Φυσικού Κάλλους:** Διατήρηση και προστασία του τοπίου με παρεμβάσεις που δεν το αλλοιώνουν.

12. *Αρχή της Οικολογικής Συνείδησης*: Καθιέρωση της οικολογικής συνείδησης των πολιτών που είναι και οι προστάτες του περιβάλλοντος³.

Υπάρχουν πολλές καταγεγραμμένες προσπάθειες για να μετατραπούν οι αρχές αυτές σε καθημερινές συνειδητές επιλογές τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο. Δύο ιδεολογικά στρατόπεδα μπορούν να ξεχωρίσουν: το τεχνολογικό και το οικοκεντρικό. Ένας ακραίος υποστηρικτής της τεχνολογικής σχολής θα επιθυμούσε, για παράδειγμα, να μην τεθούν περιορισμοί σε καταναλωτές ή στον τρόπο που λειτουργούν οι αγορές. Θα υποστήριζε την αδιατάρακτη λειτουργία της αγοράς (χωρίς παρεμβάσεις από το κράτος) και θα στήριζε την επιχειρηματολογία του σχετικά με την περιβαλλοντική προστασία στη δύναμη της τεχνολογίας για να ξεπεράσει τα προβλήματα που δημιουργεί η ανάπτυξη. Αυτή η θέση αντιστοιχεί στην "πολύ ήπια ή πολύ ασθενή αειφορία".

Μια λιγότερο ακραία άποψη του ίδιου ιδεολογικού στρατοπέδου υποστηρίζει πως η ελεύθερη αγορά μπορεί να λειτουργήσει θετικά σε σχέση με το περιβάλλον με την προϋπόθεση ότι ο μεμονωμένος πολίτης σκέπτεται και δρα με «πράσινο» τρόπο. Έτσι, σε αυτήν την κοινωνία των πράσινων πολιτών, η αποκατάσταση φυσικών πόρων αλλά και η θέσπιση ορισμένων ορίων στην εκμετάλλευση πόρων κρίσιμου φυσικού κεφαλαίου όπως το πετρέλαιο, είναι σημαντικά. Επίσης άλλοι φυσικοί πόροι μπορεί να προτιμηθούν προς χρήση εξαιτίας της δυνατότητάς τους για υποκατάσταση. Αυτό μπορεί να γίνει με την υποκατάστασή τους είτε από άλλους φυσικούς πόρους (π.χ. πετρέλαιο από φυσικό αέριο, βενζίνη από καύσιμο υδρογόνου και τεχνολογία κελιών καυσίμου) είτε από ανθρωπογενείς (ανθρώπινες ικανότητες, γνώση, εφευρετικότητα) και αναπτυξιακούς πόρους (μηχανήματα). Αυτός ο νόμος του «συνεχούς κεφαλαίου» το οποίο μετασχηματίζεται ανάλογα με τις ανθρώπινες ανάγκες από φυσικό σε ανθρωπογενές κεφάλαιο αποτελεί συστατικό στοιχείο αυτού που ονομάζεται Αειφόρος Οικονομική Ανάπτυξη και αντιστοιχεί στην "ήπια ή ασθενή αειφορία".

Ένα παράδειγμα της παραπάνω ιδεολογίας αποτελεί το γεγονός πως παρότι η τεχνολογία των κελιών καυσίμου στα αυτοκίνητα είναι ώριμη και οικονομικά επικερδής, η ελάχιστη έρευνα που έχει επενδυθεί από τις αυτοκινητοβιομηχανίες θα επιτρέψει μόλις το 2010 την εμπορική κυκλοφορία του πρώτου ηλεκτρικού

³ ΔΕΚΛΕΡΗΣ, Μ., 1996. *Ο δωδεκάδελτος του περιβάλλοντος. Εγκόλπιο βιωσίμου αναπτύξεως*. Εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 397.

αυτοκινήτου που θα κινείται με καύσιμο το υδρογόνο και θα έχει μηδενικούς ρύπους (από την εξάτμιση θα βγαίνει καθαρό νερό). Το λόμπι της παραγωγής πετρελαίου και κατασκευής αυτοκινήτων επιθυμεί την χρησιμοποίηση των ήδη υπαρχόντων αποθεμάτων πετρελαίου πριν επενδύσει σε άλλες ενεργειακές τεχνολογίες με περισσότερα πλεονεκτήματα για τον καταναλωτή και το περιβάλλον.

Ένα άλλο παράδειγμα της τεχνολογικής σχολής είναι αυτό της βιοτεχνολογίας, οι υποστηρικτές της οποίας ευαγγελίζονται την επίλυση των προβλημάτων πείνας του 3^{ου} κόσμου (ότι δηλαδή δεν κατάφερε η εκτεταμένη χρήση των φυτοφαρμάκων των προηγούμενων δεκαετιών), καθώς και των περιβαλλοντικών προβλημάτων αφού θα χρειαστεί λιγότερη γη για την καλλιέργεια των τροφών που θα καταναλώνει ο άνθρωπος. Το παραπάνω ιδεολογικό σχήμα παρόλα αυτά δεν λαμβάνει υπόψη τις πιθανές μακροχρόνιες μη-αντιστρεπτές αρνητικές επιπτώσεις στον άνθρωπο και τα οικοσυστήματα.

Από την άλλη πλευρά, η "ισχυρή αειφορία" αντιπροσωπεύεται από την οικόκεντρική άποψη που υποστηρίζει την ιδέα της «βαθιάς πράσινης οικονομίας». Οι υποστηρικτές της υιοθετούν την άποψη πως τα τρέχοντα επίπεδα ανάπτυξης δεν θα πρέπει ούτε να αυξηθούν ούτε να μειωθούν. Η νοοτροπία των ορίων στην ανάπτυξη υπερισχύει και επιτάσσει μηδενική οικονομική ανάπτυξη και μηδενική αύξηση πληθυσμού με απώτερο σκοπό την εγκαθίδρυση μιας σταθερής κατάστασης στην οικονομία ⁴.

Τέλος, φθάνουμε στο άλλο άκρο της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης με την εξέταση της ιδεολογίας για τη «βαθιά» οικολογία που αντιστοιχεί στην "πολύ ισχυρή αειφορία". Σε αυτήν την τάξη πραγμάτων, ο στόχος είναι η ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων στο περιβάλλον στην πηγή αλλά και στους αποδέκτες. Αυτό θα επιτευχθεί με την μείωση της οικονομικής δραστηριότητας, μείωση κατά κεφαλή ΑΕΠ και πληθυσμιακή μείωση. Αυτή η ιδεολογία συνοδεύεται επίσης από την υιοθέτηση ηθικών κανόνων – ευρύτερα γνωστή ως «βιοηθική». Οι κανόνες βιοηθικής σχετίζονται με τις έννοιες της κοινωνικής δικαιοσύνης για ισότητα ευκαιριών όσον αφορά την ανάπτυξη σε σημερινές γενιές (όπως μεταξύ τρίτων χωρών και ανεπτυγμένων χωρών η ανάμεσα σε ασθενέστερους και δυνατότερους οικονομικά πολίτες μιας χώρας) και μελλοντικές γενιές (ισότητα ευκαιριών

⁴ DALY, H., 1977. *Steady State Economics*. Freeman, San Francisco; Second Edition, Island Press, New York, 1991.

ανάπτυξης ανάμεσα σε τωρινές και μελλοντικές γενιές). Στην ουσία πρόκειται για μια ηθική δέσμευση γιατί αναγνωρίζει τη λειτουργική αξία των φυσικών πόρων και την χρήση τους για την κάλυψη των αναγκών άλλων ανθρώπων. Με άλλα λόγια αυτή η θεώρηση της δυνατής αειφορίας μας προτρέπει να λειτουργούμε λιγότερο ως τυπικοί καταναλωτές και περισσότερο ως κοινωνικά υπεύθυνοι πολίτες.

Οι υποστηρικτές της πολύ ισχυρής αειφορίας προχωρούν ένα βήμα παρακάτω και αναγνωρίζουν τα δικαιώματα των μη ανθρώπινων πόρων θεωρώντας πως η υπόλοιπη ζωή στον πλανήτη έχει εσωτερική αξία. Έτσι έχουμε την ιδέα των δικαιωμάτων των ζώων, της διατήρησης των οικοσυστημάτων και - τελικά με τη «θεωρία της Γαίας»- ολόκληρου του πλανήτη Γη⁵. Η θεωρία της Γαίας έχει ιδιαίτερη σημασία γιατί δείχνει την συσχέτιση της συστημικής θεώρησης της οικολογίας με την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης. Οι υποστηρικτές αυτής της θέσης οι οποίοι μπορούν να ταξινομηθούν στην κατηγορία των οπαδών της πολύ ισχυρής αειφορίας θεωρούν την επιβίωση κάθε ζωής στον πλανήτη και το παγκόσμιο περιβάλλον ως δύο πλευρές του ίδιου νομίσματος. Η Γη, υποστηρίζουν μπορεί να ειδωθεί ως ένα σύστημα με ένα δίκτυο λειτουργιών (ένα οικοσύστημα), το οποίο έχει την δυνατότητα να επιδιορθώνει τον εαυτό του και να αυτορυθμίζει την λειτουργία του. Το όλο σύστημα θα μπορούσε να παρουσιαστεί με ένα αυτορυθμιζόμενο κλιματιστικό μηχανισμό που έχουμε ρυθμίσει σε μια μέση θερμοκρασία (π.χ. 21⁰C). Εάν ανοίξουμε τα παράθυρα και είναι χειμώνας, το κλιματιστικό θα δώσει θερμότητα στο χώρο, ενώ σε μια ζεστή καλοκαιρινή μέρα με κλειστά τα παράθυρα το κλιματιστικό θα δροσίσει το χώρο μειώνοντας την θερμοκρασία. Το σύστημα Γη, λοιπόν, θα μπορούσε να βρεθεί εκτός ισορροπίας λόγω ανθρώπινης παρέμβασης και παρόλα αυτά να θεραπεύσει τον εαυτό της. Αυτή όμως η δυνατότητα αυτορύθμισης του παγκόσμιου περιβάλλοντος αφορά μόνο το σύστημα Γη και όχι την επιβίωση κάθε συγκεκριμένου είδους, ούτε φυσικά του ανθρώπινου. Οι οπαδοί της βαθιάς οικολογίας υποστηρίζουν πως κάθε απόφασή μας η οποία ενδέχεται αν έχει επιπτώσεις στο περιβάλλον, θα πρέπει να διέπεται από μια

⁵ BOULDING, K., 1966. The economics of the coming Spaceship Earth, in Jarrett H. (ed.), *Environmental quality in a growing economy*. Johns Hopkins University Press, Baltimore.

LOVELOCK, 1988. *The ages of Gaia: The biography of our living Earth*. Oxford University Press, Oxford.

WALLACE, R. and NORTON, B., 1992. Policy implications of Gaian theory. *Ecological Economics*, **6**, pp. 103-118.

WATSON, A., 1991. Gaia: New Scientist inside Science. *New Scientist*, **48**.

συστημική/συνολική/ολοκληρωμένη ματιά των πραγμάτων αφού από τις πολύ μικρές και καθημερινές ενέργειες όλων μας δημιουργείται μια κατάσταση Γήινης ανισορροπίας από την οποία το ανθρώπινο είδος μπορεί να βγει χαμένο.

Στην πραγματικότητα τα ιδεολογικά στρατόπεδα της βιώσιμης ανάπτυξης που περιγράφηκαν αλληλεπικαλύπτονται, καθώς διάφορες αποχρώσεις της ενυπάρχουν σε κάθε άνθρωπο ανάλογα με την κατάσταση που εξετάζεται κάθε φορά⁶.

⁶ ΖΑΓΟΡΙΑΝΑΚΟΣ, Ε., 2002. Οικονομία, Περιβάλλον και Βιώσιμη Ανάπτυξη: Βασικές έννοιες της επιστήμης των οικονομικών του περιβάλλοντος. Δημόσια διάλεξη με αφορμή την παγκόσμια ημέρα περιβάλλοντος [online]. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα:
<http://www.ekke.gr/estia/Cooper/EZagorian/Econ_Env_SustDevel.htm>

1.2 ΕΤΑΙΡΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ

1.2.1 Τι είναι η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (ΕΚΕ)

Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (ΕΚΕ) είναι μια έκφραση της επιχειρηματικής ηθικής και της προσήλωσης της επιχείρησης στα εξελισσόμενα διεθνή πρότυπα βιώσιμης συμπεριφοράς. Αποτυπώνεται στο σύνολο των δράσεων που υλοποιεί η επιχείρηση προκειμένου να συμβάλλει θετικά στους τρεις άξονες της βιωσιμότητας: περιβάλλον, κοινωνία και οικονομία.

Λόγω του πολυσύνθετου χαρακτήρα της έννοιας δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός σε παγκόσμιο επίπεδο, παρόλο που χρησιμοποιείται ευρύτατα στο δημόσιο διάλογο διεθνώς. Διάφοροι φορείς έχουν διατυπώσει τους δικούς τους ορισμούς. Η διαφορετικότητα των ορισμών συνδέεται με τη διαφορετική φιλοσοφία, το διαφορετικό βαθμό ανάπτυξης κάθε χώρας, τις διαφορετικές προτεραιότητες που υπάρχουν στις διάφορες περιφέρειες. Ακολούθως παρατίθενται μερικοί από αυτούς ως ένδειξη της ποικιλίας των προσεγγίσεων.

«Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη είναι η οικειοθελής δέσμευση των επιχειρήσεων για ένταξη στις επιχειρηματικές τους πρακτικές κοινωνικών και περιβαλλοντικών δράσεων, που είναι πέρα από όσα επιβάλλονται από τη νομοθεσία και έχουν σχέση με όλους όσους άμεσα ή έμμεσα επηρεάζονται από τις δραστηριότητές τους»

(Ελληνικό Δίκτυο για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη)

«Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη είναι η έννοια σύμφωνα με την οποία οι επιχειρήσεις ενσωματώνουν σε εθελοντική βάση κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς προβληματισμούς στις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες και στις επαφές τους με άλλα ενδιαφερόμενα μέρη»

(Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πράσινη Βίβλος, 2001)

«Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη είναι η διαρκής δέσμευση των επιχειρήσεων για ηθική συμπεριφορά και συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη με ταυτόχρονη βελτίωση της ποιότητας ζωής τόσο του εργατικού τους δυναμικού και των οικογενειών τους καθώς επίσης και των τοπικών κοινοτήτων και της κοινωνίας γενικότερα»

(WBCSD Stakeholder Dialogue on CSR, The Netherlands, 1998)

«Η ιδέα της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης έχει σχέση με τον τρόπο που μια εταιρία εφαρμόζει την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης, η οποία στηρίζεται σε τρεις πυλώνες : τον οικονομικό, τον κοινωνικό και τον περιβαλλοντικό. Η Εταιρική

Κοινωνική Ευθύνη υποδηλώνει ότι μια εταιρία ασχολείται σοβαρά όχι μόνον με την αποδοτικότητα και ανάπτυξή της, αλλά και τον κοινωνικό και περιβαλλοντικό αντίκτυπό της. Πρέπει επίσης να δίνει ιδιαίτερη προσοχή στους εκφραζόμενους προβληματισμούς των ενδιαφερόμενων μερών της : εργαζομένων, μετόχων, πελατών, προμηθευτών και της κοινωνίας γενικότερα»

(Novethic)

«Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη είναι η δέσμευση της ηγεσίας μιας επιχείρησης για θεμελιώδεις αξίες και αναγνώριση των τοπικών και πολιτιστικών διαφορών κατά την εφαρμογή παγκόσμιων πολιτικών. Είναι η υιοθέτηση εκ μέρους των επιχειρήσεων της Σύμβασης του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και των εργασιακών δικαιωμάτων του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας»

(Ολλανδία)⁷

⁷ Ελληνικό Δίκτυο για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη _ <http://www.csrhellas.org>

1.2.2 Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (ΕΚΕ) και τα ενδιαφερόμενα μέρη

Ως οντότητες άρρηκτα συνδεδεμένες με το κοινωνικό σύνολο μέσα στο οποίο δραστηριοποιούνται, οι επιχειρήσεις οφείλουν να σχεδιάσουν το πρόγραμμα των δράσεών τους λαμβάνοντας υπόψη όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη. Ως «ενδιαφερόμενα μέρη» αναφορικά με μια δράση μιας επιχείρησης εννοούνται όλοι όσοι αλληλεπιδρούν με αυτή είτε άμεσα είτε έμμεσα. Στους άμεσα ενδιαφερόμενους περιλαμβάνονται οι μέτοχοι, οι εργαζόμενοι, οι πελάτες, οι προμηθευτές, οι συνεργαζόμενοι φορείς/επιχειρήσεις και οι δανειστές-πιστωτές. Στους έμμεσα ενδιαφερόμενους περιλαμβάνονται οι εν δυνάμει πελάτες, η τοπική κοινωνία, το κράτος, οι ομάδες πίεσης (π.χ. ακτιβιστές) κ.ά.

Μετά τον προσδιορισμό των ενδιαφερομένων μερών, η επιχείρηση θα πρέπει να επιδιώξει την κατά τακτά διαστήματα συζήτηση και διαβούλευση μαζί τους. Μέσα από το διάλογο, ενδέχεται να προκύψουν στόχοι αμοιβαίου ενδιαφέροντος, οι οποίοι στην πορεία θα μετουσιωθούν σε δράσεις ΕΚΕ.

Εξίσου σημαντική με την ανταλλαγή απόψεων πριν την εφαρμογή των δράσεων ΕΚΕ είναι και η ενημέρωση των ενδιαφερομένων μερών επί των αποτελεσμάτων με διάφορους τρόπους, όπως:

- δελτία τύπου στο διαδίκτυο
- ετικέτες προϊόντων
- φυλλάδια/ενημερωτικά έντυπα
- ενέργειες marketing συνδεδεμένες με κοινωνικό σκοπό
- συμμετοχή σε διαγωνισμούς που αναδεικνύουν πρακτικές ΕΚΕ σε εθνικό και διεθνές επίπεδο

Για να αποφεύγεται άσκοπη και αναποτελεσματική δημοσιοποίηση της πληροφορίας, θα πρέπει να μελετηθεί από την αρχή το είδος της πληροφορίας και τα μέσα επικοινωνίας για κάθε ομάδα ενδιαφερομένων μερών.

1.2.3 Επιχειρηματική προσέγγιση Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης

Οι επιχειρήσεις κατανοούν με διαφορετικό τρόπο την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη. Αυτή η διαφορετικότητα αποτυπώνεται στο βαθμό ενσωμάτωσης της ΕΚΕ στη στρατηγική τους. Έτσι, μπορούν να διακριθούν τα εξής επίπεδα:

- Στο πρώτο επίπεδο εντάσσονται επιχειρήσεις που θεωρούν ότι κοινωνική ευθύνη είναι η παροχή εργασίας στο προσωπικό τους και η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Για αυτές ηθική συμπεριφορά σημαίνει σεβασμός της νομοθεσίας. Βέβαια, στην περίπτωση αυτή δεν μπορούμε να πούμε ότι λόγω του ότι οι επιχειρήσεις αυτές σέβονται τους νόμους είναι και κοινωνικά υπεύθυνες.
- Σε ένα λίγο υψηλότερο επίπεδο, η Ε.Κ.Ε. εξομοιώνεται με την αγαθοεργία. Στο επίπεδο αυτό οι επιχειρήσεις δημιουργούν συνήθως ένα ίδρυμα μέσα από το οποίο προωθούν τις δωρεές τους.
- Στο επίπεδο των "αρνητικών κριτηρίων" έχουμε επιχειρήσεις που λένε ότι "δεν προξενούν ζημιά". Δεν μολύνουν το περιβάλλον, δεν καταναλώνουν μη ανανεώσιμους φυσικούς πόρους, δεν παράγουν επιβλαβή προϊόντα.
- Το επόμενο επίπεδο, γνωστό ως "θετικές δράσεις", για μερικές επιχειρήσεις σημαίνει θετική ενασχόληση με κοινωνικά και περιβαλλοντικά θέματα, ως μέρος της εσωτερικής τους δυναμικής. Για παράδειγμα, εντάσσουν στις στρατηγικές τους κάποιο σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης ή απασχολούν άτομα από μειονεκτούσες ομάδες.
- Πέμπτο είναι το επίπεδο της "παγκόσμιας επιρροής". Εδώ οι επιχειρήσεις δέχονται ότι έχουν επιρροή και ευθύνη που ξεπερνά το χώρο στον οποίο είναι δραστηριοποιημένες. Αυτό περιλαμβάνει και επιχειρήσεις που διενεργούν κοινωνικούς ελέγχους στην παραγωγική τους αλυσίδα.
- Τέλος, έχουμε το επίπεδο "ενσωμάτωσης αποστολής και ευθύνης". Πρόκειται για καινοτόμες επιχειρήσεις που έχουν δημιουργηθεί σε συνεργασία με ΜΚΟ ή άλλους κοινωνικούς φορείς στην Ολλανδία, το Βέλγιο, τον Καναδά κ.λ.π. ειδικά με στόχο την παραγωγή προϊόντων ή υπηρεσιών που σε όλα τα στάδια λαμβάνουν υπόψη τις αρχές της Ε.Κ.Ε.

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας, επιχειρείται η διερεύνηση του βαθμού ενσωμάτωσης των αρχών της ΕΚΕ αρχικά με περιβαλλοντικά και στη συνέχεια με κοινωνικά κριτήρια (πράσινη και κοινωνική επιχειρηματικότητα αντίστοιχα).

1.3 ΠΡΑΣΙΝΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Στα τέλη της δεκαετίας του 1980, οι επιχειρήσεις στις αναπτυγμένες χώρες άρχισαν να ενδιαφέρονται πολύ για το περιβάλλον, αλλά με πιο περιορισμένη αντίληψη σε σχέση με αυτή που προτείνει η αειφόρος ανάπτυξη. Αυτό συνέβαινε γιατί το βασικό μέλημα των επιχειρήσεων ήταν να αναπτύξουν μηχανισμούς, με τη βοήθεια των οποίων, θα μπορούσαν να συμμορφωθούν με τους κυβερνητικούς κανονισμούς σχετικά με την περιβαλλοντική προστασία. Έτσι, οι επιχειρήσεις προσπαθούσαν να αποφύγουν τη δημιουργία περιβαλλοντικών επιπτώσεων, οι οποίες με τη σειρά τους θα οδηγούσαν σε τυχόν μηνύσεις από την τοπική κοινωνία, πρόστιμα από τους κυβερνητικούς οργανισμούς, αντιδράσεις από τους πελάτες, τους εργαζόμενους κτλ. Για τις περισσότερες επιχειρήσεις, η λέξη «περιβάλλον», δεν αντιπροσώπευε τίποτε άλλο από επιπλέον κόστος για προμήθεια εξοπλισμού περιβαλλοντικής προστασίας ή πιθανές ποινές από τη μη συμμόρφωση με την κυβερνητική νομοθεσία.

Τα τελευταία χρόνια η κατάσταση αλλάζει. Οι επιχειρήσεις αντιλαμβάνονται ότι η υιοθέτηση φιλοπεριβαλλοντικών πρακτικών στην παραγωγική τους διαδικασία και ο προσανατολισμός τους προς την αειφόρο ανάπτυξη αποτελεί ανταγωνιστικό επιχειρηματικό πλεονέκτημα. Εξάλλου, η ρύπανση του περιβάλλοντος από τις επιχειρήσεις δεν είναι τίποτε άλλο από αναποτελεσματική χρήση των πόρων. Όταν άχρηστες και επιβλαβείς ουσίες ή διάφορες μορφές ενέργειες, απορρίπτονται στο περιβάλλον, οι πόροι της επιχείρησης χρησιμοποιούνται ανεπαρκώς και αναποτελεσματικά.

Σε πολλές περιπτώσεις, όταν οι κυβερνήσεις εφαρμόζουν κατάλληλους σχεδιασμένους περιβαλλοντικούς κανονισμούς, ευνοείται η δημιουργία καινοτομιών, οι οποίες περιορίζουν το συνολικό κόστος ενός προϊόντος ή βελτιώνουν την αξία του. Τέτοιες καινοτομίες επιτρέπουν στις επιχειρήσεις να χρησιμοποιήσουν πιο παραγωγικά τις πρώτες ύλες, να εξοικονομήσουν ενέργεια, περιορίζοντας έτσι τις αρνητικές επιδράσεις στο περιβάλλον. Για παράδειγμα, η καλλιέργεια ανθοκομικών φυτών στην Ολλανδία, βρέθηκε στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος εξαιτίας της εντατικοποίησης της παραγωγής η οποία δημιουργούσε σημαντικά περιβαλλοντικά προβλήματα, στο έδαφος και στους υδροφόρους ορίζοντες. Οι Ολλανδοί, συνειδητοποίησαν ότι η αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων θα ήταν εφικτή, μόνο αν δημιουργούσαν κλειστά,

συστήματα καλλιέργειας σε θερμοκήπια. Έτσι κατάφεραν να δημιουργήσουν υδροπονικά συστήματα καλλιέργειας, με ελεγχόμενες συνθήκες. Με τον τρόπο αυτό βελτίωσαν την ποιότητα των παραγόμενων ανθοκομικών φυτών και προκειμένου να συμμορφωθούν με τους περιβαλλοντικούς κανονισμούς, κατάφεραν να βελτιώσουν την απόδοση σε όλα τα στάδια παραγωγής. Τα παραπάνω είχαν ως αποτέλεσμα όχι μόνο την περιβαλλοντική προστασία, αλλά την βελτίωση της ποιότητας αλλά και της ποσότητας της παραγωγής, με αποτέλεσμα σήμερα η Ολλανδία να κατέχει το 65% των πωλήσεων ανθοκομικών φυτών σε παγκόσμια επίπεδο.

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν ορισμένα ακόμα παραδείγματα για το πώς η προστασία του περιβάλλοντος μέσω της νομοθεσίας και γενικότερα της φιλοσοφίας της αιφόρου ανάπτυξης, ευνοεί την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων:

- Στη βιομηχανία χαρτιού, ένα σημαντικό περιβαλλοντικό ζήτημα είναι η απελευθέρωση διοξινών κατά τη λεύκανση του χαρτιού με χλωρίνη. 18 Ορισμένες επιχειρήσεις συμμορφώθηκαν με τους περιβαλλοντικούς κανονισμούς εφαρμόζοντας καινοτόμες λύσεις στη διαδικασία παραγωγής, περιορίζοντας τη χρήση χλωρίνης και κάνοντας χρήση κλειστών συστημάτων παραγωγής. Τα αποτελέσματα; Λιγότερες διοξίνες στο περιβάλλον αλλά και μείωση του κόστους παραγωγής χαρτιού καθώς και αύξηση της τιμής του μη-χλωριωμένου χαρτιού στην αγορά, άρα περισσότερα κέρδη για την επιχείρηση.
- Ένα άλλο παράδειγμα, είναι αυτό των μπαταριών ξηρού στοιχείου. Το περιβαλλοντικό πρόβλημα που δημιουργούν οι μπαταρίες αυτές είναι ότι απελευθερώνουν τοξικά βαρέα μέταλλα, όπως Κάδμιο, Χαλκό, Κοβάλτιο, Νικέλιο κτλ, όταν θαφτούν σε χωματερές. Μια από τις καινοτόμες λύσεις που εφαρμόστηκαν είναι οι επαναφορτιζόμενες μπαταρίες λιθίου.
- Τα μελάνια εκτυπωτών, όταν πρωτοεμφανίστηκαν είχαν ως πρώτη ύλη παράγωγα του πετρελαίου με αποτέλεσμα την απελευθέρωση στην ατμόσφαιρα πτητικών οργανικών χημικών ουσιών (VOCs). Η καινοτόμος λύση που εφαρμόστηκε ήταν η δημιουργία μελανιών με βάση το νερό ή τη σόγια! Η λύση αυτή, είχε ως αποτέλεσμα την παραγωγή μελανιών μεγαλύτερης απόδοσης, με περισσότερα φωτεινά χρώματα και καλύτερη εκτύπωση⁸.

⁸ ΖΑΜΠΕΤΑΚΗΣ, Α. Λ, 2005. *Επιχειρηματικότητα και περιβάλλον*. Ανώτατο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης.

1.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Μεταξύ κρατικού και ιδιωτικού τομέα αναπτύσσεται ένας "τρίτος" τομέας, ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας. Στον τομέα αυτό, περιλαμβάνονται όλες οι ανταλλαγές αγαθών και υπηρεσιών που διενεργούνται εκτός των πλαισίων του παραδοσιακού κράτους και της αγοράς. Αυτό σημαίνει ότι η κοινωνική οικονομία προωθεί την ανάπτυξη βιώσιμων επιχειρήσεων κοινωνικού χαρακτήρα με στόχο την επιδίωξη του συλλογικού οφέλους και την εξυπηρέτηση γενικότερων κοινωνικών συμφερόντων.

Οι πρώτες οργανώσεις κοινωνικής οικονομίας εμφανίζονται στις οικονομικά αναπτυγμένες χώρες από τον 19ο αιώνα με τη μορφή αρχικά αλληλοβοηθητικών φορέων, συνεταιριστικών επιχειρήσεων, μη κερδοσκοπικών ενώσεων και συλλογικών επιχειρήσεων νομικού καθεστώτος συνεταιρισμού ή αστικής μη κερδοσκοπικής εταιρίας. Η ουσιαστική ανάδυση της κοινωνικής οικονομίας και συγκεκριμένα των κοινωνικών επιχειρήσεων αποτελεί απότοκο των δημογραφικών και οικονομικών μεταβολών των τελευταίων δεκαετιών. Η νέα κατάσταση πυροδότησε την εμφάνιση νέων αναγκών και την εντεινόμενη διαφοροποίηση των υφιστάμενων, δημιουργώντας πιο ευρείες και σύνθετες απαιτήσεις από τους πολίτες. Παράλληλα, η πλευρά της προσφοράς των κοινωνικών αγαθών επηρεάστηκε σημαντικά από την οικονομική αδυναμία του κράτους αφενός, και την απροθυμία της αγοράς αφετέρου, να ανταποκριθούν στην αυξημένη ζήτηση κοινωνικών παροχών. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις εμφανίζονται ως «ενδογενής απάντηση» της κοινωνίας στις ανεπάρκειες της αγοράς και τα μειονεκτήματα των δημόσιων πολιτικών. Τολμούν ένα διαφορετικό τρόπο «επιχειρείν», που δε στοχεύει στο κέρδος, αλλά στην επανεπένδυση. Ο συμπληρωματικός ρόλος αυτών των πρωτοβουλιών προς τους δημόσιους και τους κερδοσκοπικούς φορείς υπήρξε κατά τις τελευταίες δεκαετίες η πλέον μεγάλοπνη καινοτομία όσον αφορά την εναρμόνιση δικαιοσύνης και αποδοτικότητας, καθοδόν προς ένα νέο κοινωνικό πρότυπο.

2. Η ΠΡΑΣΙΝΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

Μία επιχείρηση δεν είναι πράσινη αν απλώς τηρεί την περιβαλλοντική νομοθεσία. Η τήρηση της νομοθεσίας πρέπει να θεωρείται δεδομένη από όλες τις επιχειρήσεις σε όλους τους τομείς. Η πράσινη επιχείρηση συχνά υπερκαλύπτει τις απαιτήσεις του νόμου θέτοντας νέα πρότυπα με γνώμονα τη διαφύλαξη των φυσικών πόρων και τον περιορισμό των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που έχει η λειτουργία της. Για να το πετύχει αυτό, εφαρμόζει μια σειρά μέτρων στο σύνολο των δραστηριοτήτων της.

2.1 ΕΞΟΙΚΟΝΟΜΗΣΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

Ένα ολοκληρωμένο σχέδιο εξοικονόμησης ενέργειας μιας επιχείρησης περιλαμβάνει τόσο τις κτιριακές εγκαταστάσεις και τον εξοπλισμό της, όσο και τον τρόπο λειτουργίας της. Αφορά δε, στις πιο ενεργοβόρες ανάγκες που πρέπει να καλύψει η επιχείρηση, όπως η θέρμανση/ψύξη, ο φωτισμός και η λειτουργία των ηλεκτρικών και ηλεκτρονικών συσκευών της.

► Θέρμανση/ψύξη

Μέτρα για το κτίριο:

- Έλεγχος της θερμοκρασίας του κτιρίου.
- Τοποθέτηση θερμομόνωσης στην οροφή και τους εξωτερικούς τοίχους.
- Εγκατάσταση διπλών υαλοπινάκων ή υαλοπινάκων χαμηλής εκπεμπιμότητας.
- Χρήση ξύλινων ή σύνθετων (ξύλου-αλουμινίου) πλαισίων. Τα πλαίσια αυτά προσφέρουν μεγαλύτερη εξοικονόμηση ενέργειας σε σύγκριση με τα αντίστοιχα από αλουμίνιο.
- Αποφυγή συσσώρευσης θερμότητας στους εργασιακούς χώρους κατά τους θερινούς μήνες με:
 - Ανοιχτόχρωμους εξωτερικούς τοίχους για ανάκλαση μεγαλύτερου ποσοστού της ηλιακής ακτινοβολίας.
 - Οροφή μονωμένη με ανακλαστική μεμβράνη ή φυτεμένη.
 - Περιορισμό της εισόδου της ηλιακής ακτινοβολίας με εξωτερικό σκιασμό. Προτεραιότητα δίνεται στο σκιασμό των διάφανων και μετά των αδιάφανων επιφανειών. Η σκίαση μπορεί να γίνει είτε με την κατάλληλη φύτευση δέντρων

και φυτών είτε με κατάλληλα σκίαστρα τοποθετημένα στην ανατολική, δυτική και νότια πλευρά του κτιρίου, ώστε να εμποδίζουν τις ακτίνες του ήλιου αργά το πρωί, το μεσημέρι και το απόγευμα αντιστοίχως. Τα δέντρα συνίσταται να είναι φυλλοβόλα, καθώς έτσι αποτρέπεται η είσοδος της ηλιακής ακτινοβολίας στο σκιαζόμενο χώρο το καλοκαίρι και όχι το χειμώνα που είναι απαραίτητη.

- Νυχτερινό αερισμό του κτιρίου.

Μέτρα για τον εξοπλισμό θέρμανσης/ψύξης:

- Συντήρηση των εγκατεστημένων συστημάτων ψύξης και θέρμανσης από εξειδικευμένο συνεργείο σε τακτική βάση.
- Προμήθεια καυστήρα και λέβητα με το σήμα ενεργειακής πιστοποίησης CE. Η απόδοση του καυστήρα και του λέβητα είναι καθοριστική για την ετήσια κατανάλωση καυσίμου. Όσο μεγαλύτερη είναι η απόδοση, τόσο λιγότερο καύσιμο θα καταναλωθεί.
- Αντικατάσταση του λέβητα πετρελαίου με λέβητα φυσικού αερίου ή βιομάζας.
- Σύνδεση χρονοδιακοπών με θερμοστάτες, ώστε ο εξοπλισμός κλιματισμού να απενεργοποιείται αυτόματα εκτός εργάσιμων ωρών και όταν δεν απαιτείται.
- Εγκατάσταση ανεμιστήρα οροφής. Ο ανεμιστήρας οροφής επιτρέπει την εργασία σε θερμοκρασίες έως 29°C λόγω ανάδευσης του αέρα, ενώ παράλληλα δεν ξηραίνει το χώρο.

Πρακτικές καλής λειτουργίας:

- Διασφάλιση ψύξης ή θέρμανσης μόνο του απαραίτητου εσωτερικού χώρου, διατηρώντας κλειστά τα ανοίγματά του (πόρτες, παράθυρα) για όσο λειτουργούν τα συστήματα ψύξης ή θέρμανσης αντίστοιχα.
- Ελαχιστοποίηση της χρήσης εξοπλισμού που παράγει θερμότητα (υπολογιστές, εκτυπωτές, φωτιστικά σώματα, ψυγεία κ.τ.λ.) κατά τους θερινούς μήνες.
- Κλείσιμο των κλιματιστικών για 10-15 λεπτά κάθε ώρα. Με αυτή την πρακτική, οι συσκευές δε λειτουργούν, ενώ η θερμοκρασία του χώρου δε μεταβάλλεται αισθητά.
- Ρύθμιση του θερμοσίφωνα στους 50°C, αντί για τους 60°C.
- Ρύθμιση του ψυγείου στους 7°C και του καταψύκτη στους -18°C.
- Μείωση των βαθμών στο θερμοστάτη και στο κλιματιστικό το χειμώνα και η αντίστροφη πρακτική το καλοκαίρι.

- Μεγιστοποίηση της απόδοσης των καλοριφέρ, μεριμνώντας ώστε να παραμένουν ακάλυπτα και καθαρά. Τα καλοριφέρ που καλύπτονται από αντικείμενα χρησιμοποιούν περισσότερη ενέργεια για να θερμάνουν τον αέρα στο δωμάτιο, καθώς τα αντικείμενα απορροφούν μέρος της θερμότητας που εκπέμπεται και εμποδίζουν την κυκλοφορία του ζεστού αέρα.

► **Φωτισμός**

Η μείωση της κατανάλωσης ενέργειας για φωτισμό μπορεί να διασφαλιστεί με:

- Επιλογή λαμπτήρων χαμηλής κατανάλωσης.
- Χρήση κατάλληλου πλήθους φωτιστικών σωμάτων.
- Κατάλληλη ένταση φωτισμού ανά θέση εργασίας.
- Εκμετάλλευση ηλιακού φωτός – ανάδειξη φυσικού φωτισμού.
- Προμήθεια εξωτερικού φωτισμού με αισθητήρες φωτός ημέρας.

► **Λειτουργία ηλεκτρικών και ηλεκτρονικών συσκευών**

Κάποιοι από τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να εξοικονομηθεί ενέργεια από τη λειτουργία ηλεκτρικών και ηλεκτρονικών συσκευών είναι οι παρακάτω:

- Επιλογή ηλεκτρικών συσκευών με υψηλή ενεργειακή απόδοση και πιστοποιημένη χαμηλή ενεργειακή κατανάλωση.
- Απενεργοποίηση συσκευών γραφείου, όταν αυτές δεν χρησιμοποιούνται.
- Εγκατάσταση ηλιακού θερμοσίφωνα και σύνδεση αυτού με τα πλυντήρια ρούχων και πιάτων⁹.

⁹ Εθνικό Παρατηρητήριο για τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, (χ.χ.). *Εγχειρίδιο πράσινης επιχειρηματικότητας για μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις*. EOMMEX.

2.2 ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ

Κάθε είδος επιχείρησης παράγει διαφορετικά είδη και ποσότητες αποβλήτων. Σε κάποιες περιπτώσεις η παραγωγή αποβλήτων παρουσιάζει εποχικότητα. Μερικές φορές, τα περισσότερα απόβλητα παράγονται από λίγες παραγωγικές διεργασίες ή άλλες λειτουργίες μιας επιχείρησης. Για τη διαχείρισή τους, είναι απαραίτητη η λεπτομερής καταγραφή των παραπάνω στοιχείων, έτσι ώστε:

- να οργανωθεί ένα σύστημα συλλογής αποβλήτων που να ευνοεί τη χωριστή συλλογή όσων ανακυκλώνονται ή επαναχρησιμοποιούνται. Τα χαρτοκιβώτια και άλλα συναφή είδη συσκευασίας μπορούν να διπλώνονται και να οδηγούνται στους ειδικούς κάδους ανακύκλωσης συσκευασιών. Τα οργανικά απόβλητα μπορούν εύκολα να κομποστοποιηθούν και να χρησιμοποιηθούν ως εδαφοβελτιωτικό στους χώρους της ίδιας της επιχείρησης – εφόσον αυτοί υπάρχουν, ή σε γειτονικά πάρκα και άλση.
- να τηρούνται αυστηρά οι ειδικοί κανονισμοί που ισχύουν για τα επικίνδυνα – για την ανθρώπινη υγεία ή το περιβάλλον – απόβλητα. Η επικινδυνότητα συνδέεται με τη σύσταση των αποβλήτων (π.χ. αν περιέχουν βαρέα μέταλλα), με τις φυσικές τους ιδιότητες (π.χ. αν είναι εύφλεκτα), ή ακόμα και με τον εν δυνάμει μολυσματικό τους χαρακτήρα, εάν πρόκειται για ζωικά υπολείμματα και απόβλητα επιχειρήσεων υγείας. Για κάθε είδος προβλέπεται ξεχωριστή συλλογή στις κατάλληλες, κάθε φορά, συσκευασίες, ενώ υπάρχουν και αναλυτικές οδηγίες αποθήκευσης, επεξεργασίας ή διάθεσής τους στις εταιρείες που έχουν την αντίστοιχη άδεια διαχείρισης. Για παράδειγμα, τα μελάνια και τα τόνερ εκτυπωτών μπορούν να επιστρέφονται στους προμηθευτές για περαιτέρω διαχείριση ή ξαναγέμισμα. Οι μπαταρίες και οι λαμπτήρες φθορισμού παραλαμβάνονται από εταιρείες που διαθέτουν ειδικές εγκαταστάσεις για την περαιτέρω διαχείρισή τους. Το ίδιο ισχύει και για τις ηλεκτρικές και ηλεκτρονικές συσκευές, καθώς επίσης και για τα ελαστικά οχημάτων.
- να καταβάλλεται συνεχής προσπάθεια μείωσης των αποβλήτων⁹.

2.3 ΕΞΟΙΚΟΝΟΜΗΣΗ ΝΕΡΟΥ

Η εξοικονόμηση νερού μπορεί να επιτευχθεί με:

- Συχνό έλεγχο της κατανάλωσης νερού, παίρνοντας την ένδειξη του μετρητή.
- Τακτικό έλεγχο των υδραυλικών εγκαταστάσεων και άμεση επισκευή τυχόν διαρροών που διαπιστώθηκαν.
- Εγκατάσταση συστημάτων εξοικονόμησης νερού. Ενδεικτικά παραδείγματα τέτοιων συστημάτων είναι τα ακόλουθα:
 - Καζανάκια με δυνατότητα επιλογής της ροής και της ποσότητας του νερού
 - Βρύσες με περιορισμό ροής
 - Συστήματα που αναμειγνύουν αέρα μέσα στο νερό και δίνουν την εντύπωση πιο δυνατής ροής μέσα από τη βρύση χωρίς απώλεια άνεσης από το χρήστη
 - Διακόπτες παροχής νερού με φωτοκύτταρα
 - Περιοριστές και αυτόματες βαλβίδες ελέγχου ροής για διακοπή της παροχής νερού κατά τη διάρκεια των διακοπών της παραγωγικής διαδικασίας
 - Συστήματα συλλογής, καθαρισμού και ανακύκλωσης του νερού από το νιπτήρα και το νεροχύτη για χρήση όπου δεν απαιτείται καθαρό, πόσιμο νερό
 - Συστήματα συλλογής και αξιοποίησης του νερού της βροχής.
- Χρήση αποδοτικών – από άποψη κατανάλωσης νερού – ηλεκτρικών συσκευών.
- Εφαρμογή πρακτικών ποτίσματος που περιορίζουν την κατανάλωση νερού, όπως το ρυθμιζόμενο πότισμα με σταγόνες και το πότισμα νωρίς το πρωί ή αφού δύσει ο ήλιος, όταν η εξάτμιση του νερού είναι μικρότερη.
- Καθάρισμα εξωτερικών χώρων με σκούπισμα και όχι με χρήση λάστιχου⁹.

2.4 ΠΡΑΣΙΝΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ

Οι μετακινήσεις έχουν ένα άμεσο οικονομικό κόστος (κατανάλωση καυσίμου, έξοδα αποστολής, εισιτήρια κ.λ.π.), αλλά και ένα έμμεσο, αφού ο χρόνος μετακίνησης δεν είναι παραγωγικός. Σε αυτά, θα πρέπει να συνυπολογιστεί και το ευρύτερο κοινωνικό κόστος εξαιτίας της ατμοσφαιρικής ρύπανσης και του θορύβου από την κίνηση οχημάτων, της επιβάρυνσης των αστικών περιοχών λόγω παράνομης στάθμευσης κ.ά..

► *Μεταφορές προϊόντων*

Οι μεταφορές προϊόντων προς τους χώρους πώλησης ή/και προς τους τελικούς πελάτες αποτελεί σημαντικό κομμάτι της δουλειάς πολλών επιχειρήσεων. Ο τρόπος μεταφοράς εξαρτάται συνήθως από το είδος του εμπορεύματος, τις αποστάσεις που πρέπει να διανυθούν, το είδος των δρόμων (αστικές, ημιαστικές και αγροτικές περιοχές) και τα διαθέσιμα μέσα μεταφοράς.

Συμφέρουσες (οικονομικά, χρονικά και περιβαλλοντικά) λύσεις οργάνωσης των μεταφορών συνιστούν:

- Η επιλογή βέλτιστων διαδρομών. Από τη δεκαετία του 1980 αναπτύχθηκαν ειδικά προγράμματα υπολογιστή που μπορούν να βοηθήσουν σημαντικά στην οργάνωση των βέλτιστων διαδρομών. Οι σύγχρονες εκδόσεις τους είναι εξαιρετικά βελτιωμένες καθώς συνεργάζονται με συστήματα εύρεσης θέσης (GPS) και μπορούν να εγκαθίστανται στα ίδια τα οχήματα. Με τη χρήση τέτοιων προγραμμάτων ελαχιστοποιούνται οι συνολικές διανυόμενες αποστάσεις.
- Οι συνδυασμένες μεταφορές. Σε κάποιες περιπτώσεις συμφέρει η χρήση περισσότερων του ενός μέσων μεταφοράς.
- Τα περιφερειακά κέντρα διανομής. Με τη χρήση αποκεντρωμένων συστημάτων μεταφοράς μειώνονται σημαντικά τα διανυόμενα χιλιόμετρα και οι καθυστερημένες παραδόσεις. Έτσι, παράλληλα με τη μείωση του κόστους μεταφοράς, αυξάνεται και η αξιοπιστία των εφοδιαστικών αλυσίδων.
- Οι συμπληρωματικές διαδρομές. Ένα σημαντικό πρόβλημα στις μεταφορές είναι οι μετακινήσεις άδειων οχημάτων, συνήθως από το σημείο παράδοσης έως τη βάση τους. Μια καινοτόμος ιδέα, που άρχισε να εφαρμόζεται πρόσφατα είναι οι συνεργασίες μεταξύ εταιρειών των οποίων τα φορτηγά εκτελούν συμπληρωματικές

διαδρομές. Έτσι, μια εταιρεία μπορεί να «δανείζει» χώρο των φορτηγών της σε μια άλλη εταιρεία ή μπορεί οι δύο εταιρείες να εκτελούν συμπληρωματικές διαδρομές.

Εκτός από τον οργανωμένο τρόπο μεταφοράς, συμφέρουσες είναι και οι τεχνικές βελτιώσεις στα χρησιμοποιούμενα οχήματα. Η χρήση κατάλληλων ελαστικών και ορυκτελαίων, η εφαρμογή εξαρτημάτων που βελτιώνουν την αεροδυναμική συμπεριφορά των οχημάτων και η σύμφωνη με τις οδηγίες του κατασκευαστή συντήρηση αποτελούν τεχνικές που μειώνουν την κατανάλωση καυσίμου και αυξάνουν το χρόνο ζωής του οχήματος.

Τέλος, δε θα πρέπει να παραβλεφθεί η συμβολή της εκπαίδευσης των οδηγών στη μείωση του κόστους μεταφοράς των προϊόντων μιας επιχείρησης. Η τυπική εκπαίδευση ενός οδηγού δεν περιλαμβάνει τεχνικές οδήγησης φιλικές προς το περιβάλλον. Ωστόσο, ο τρόπος οδήγησης είναι εξαιρετικά σημαντικός καθώς μπορεί να οδηγήσει σε εξοικονόμηση καυσίμου έως και 15%. Το υπουργείο μεταφορών έχει δημιουργήσει μια ιστοσελίδα, όπου δίνονται χρήσιμες πληροφορίες για την οικονομική-οικολογική οδήγηση: <http://www.ecodriving.gr/>.

► **Μετακινήσεις υπαλλήλων**

Οι μετακινήσεις των υπαλλήλων από και προς το χώρο εργασίας τους απαιτούν χρόνο, αλλά κοστίζουν και χρήματα. Κατά συνέπεια, επιβαρύνουν τον οικονομικό προϋπολογισμό, το επίπεδο ζωής και την απόδοση των εργαζομένων. Μια επιχείρηση μπορεί με τους ακόλουθους τρόπους να μεριμνήσει για τη βελτίωση της κατάστασης και ταυτόχρονα να αναβαθμίσει το οικολογικό προφίλ της:

- Έξυπνος σχεδιασμός ωραρίου εργασίας. Μόλις 15 λεπτά διαφορά στην έναρξη μετακίνησης μπορούν να κάνουν τη διαφορά. Κάθε πρωί και κάθε απόγευμα παρατηρούνται συγκεκριμένες ώρες κυκλοφοριακής αιχμής. Οι ώρες αυτές εξαρτώνται από το ωράριο λειτουργίας των επιχειρήσεων. Αν το ωράριο μιας επιχείρησης μπορεί να προσαρμοστεί έτσι ώστε να ξεκινά λίγο νωρίτερα ή αργότερα, θα μπορούσε να εξοικονομηθεί σημαντικός χρόνος στις μετακινήσεις των εργαζομένων. Αντίστοιχα, αν είναι δυνατή μια μεγαλύτερη ευελιξία στις ώρες προσέλευσης και αποχώρησης, τότε οι εργαζόμενοι θα μπορούσαν να μειώσουν το χρόνο μετακίνησης, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες κυκλοφοριακές συνθήκες της περιοχής τους.

- Διάθεση μεταφορικού μέσου για τις μετακινήσεις των υπαλλήλων από τον κοντινότερο σταθμό μέσων μαζικής μεταφοράς στις εγκαταστάσεις της εταιρείας και αντίστροφα.
- Παροχή υβριδικών οχημάτων. Η επιλογή υβριδικών οχημάτων, εκτός από το περιβαλλοντικό όφελος, εξασφαλίζει και σημαντικά χαμηλότερο κόστος καυσίμων στις επιχειρήσεις που προσφέρουν όχημα μετακίνησης σε κάποιους από τους υπαλλήλους τους (π.χ. πωλητές).

► **Μετακινήσεις πελατών**

Έρευνες έχουν δείξει ότι οι πελάτες μιας επιχείρησης συνυπολογίζουν στο κόστος αγοράς ενός προϊόντος ή μιας υπηρεσίας το χρόνο και το κόστος μετακίνησης προς την επιχείρηση που τα παρέχει. Αυτό είναι προφανές για κλάδους όπως ο τουρισμός. Ισχύει, ωστόσο, και για πελάτες μικρών εμπορικών επιχειρήσεων. Έτσι, ένα από τα πλεονεκτήματα των παντοπωλείων έναντι των μεγάλων σουπερμάρκετ είναι ότι απευθύνονται κυρίως σε πελάτες της γειτονιάς τους, μηδενίζοντας την απόσταση που πρέπει να κάνει ο πελάτης από το σπίτι του έως το κατάστημα. Μερικές απλές λύσεις για πιο «πράσινες» μετακινήσεις πελατών είναι:

- Λεπτομερής περιγραφή του τρόπου προσέγγισης της επιχείρησης. Στην ιστοσελίδα της επιχείρησης στο διαδίκτυο μπορούν να παρέχονται πληροφορίες για όλους τους δυνατούς τρόπους πρόσβασης σε αυτή, όπως:
 - Διαδραστικοί χάρτες με προσημειωμένη την ακριβή θέση της επιχείρησης.
 - Οι χώροι στάθμευσης που λειτουργούν κοντά στην επιχείρηση.
 - Οι ώρες κυκλοφοριακής αιχμής στην περιοχή.
 - Τα μέσα μαζικής μεταφοράς που διέρχονται κοντά από την επιχείρηση, τη συχνότητα των δρομολογίων τους και τις στάσεις που εξυπηρετούν την πρόσβαση στην επιχείρηση.
- Ανταμοιβή των πελατών που επιλέγουν φιλικούς προς το περιβάλλον τρόπους προσέλευσης στην επιχείρηση. Μια επιχείρηση μπορεί να τονώσει το οικολογικό προφίλ της εάν προσφέρει τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες της με έκπτωση σε όσους πελάτες προσέρχονται σε αυτή με ποδήλατο ή με τα πόδια.
- Παροχή υπηρεσιών μεταφοράς στους πελάτες. Σε κάποιες περιπτώσεις (π.χ. τουριστικές υπηρεσίες, μόνιμες εκθέσεις εκτός αστικών περιοχών) συμφέρει την επιχείρηση να παρέχει η ίδια την υπηρεσία μεταφοράς των πελατών από και προς το

κοντινότερο κέντρο πόλης ή σταθμό μέσω μαζικής μεταφοράς. Με αυτόν τον τρόπο, μειώνεται το περιβαλλοντικό κόστος μεταφοράς κάθε πελάτη με το δικό του Ι.Χ., ενώ δίνεται η δυνατότητα και σε πελάτες που δεν έχουν αυτοκίνητο να επισκεφθούν την επιχείρηση.

- Παροχή προϊόντων ή υπηρεσιών από απόσταση. Η χρήση του διαδικτύου για πωλήσεις αυξάνεται ραγδαία, γιατί βολεύει τους υποψήφιους πελάτες, αυξάνει τη γεωγραφική εμβέλεια της επιχείρησης και μειώνει τα κόστη που σχετίζονται με την αποθήκευση και διαχείριση των προϊόντων⁹.

2.5 ΑΝΘΡΑΚΙΚΟ ΑΠΟΤΥΠΩΜΑ

Η ανάγκη σταθεροποίησης της συγκέντρωσης των αερίων θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα σε επίπεδα τα οποία να μην προκαλούν αφύσικες μεταβολές στο κλίμα της γης ποτέ δεν ήταν μεγαλύτερη. Το ανθρακικό αποτύπωμα προκύπτει - βάσει ενός διεθνούς προτύπου - από έναν αξιόπιστο και ακριβή υπολογισμό του συνόλου των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, οι οποίες προκαλούνται άμεσα ή έμμεσα από ένα άτομο, οργανισμό, εκδήλωση ή προϊόν. Συγκεκριμένα, στον υπολογισμό του αποτυπώματος λαμβάνονται υπόψη τα έξι αέρια του θερμοκηπίου (διοξείδιο του άνθρακα (CO₂), μεθάνιο (CH₄), μονοξείδιο του αζώτου (N₂O), υδροφθοράνθρακες (HFCs), υπερφθοράνθρακες (PFCs) και εξαφθοριούχο θείο (SF₆)) που, σύμφωνα με το Πρωτόκολλο του Κιότο¹⁰, εκλύονται από ανθρωπογενείς δραστηριότητες, συμβάλλουν τα μέγιστα στην ένταση του φαινομένου.

Το ανθρακικό αποτύπωμα ενός προϊόντος είναι το συνολικό ισοδύναμο διοξείδιο του άνθρακα (CO₂) που εκπέμπεται σε όλο τον κύκλο ζωής του προϊόντος, συμπεριλαμβανομένης της παραγωγής του, της χρήσης του και της τελικής απόρριψής του. Για παράδειγμα, το ανθρακικό αποτύπωμα μια σοκολάτας γάλακτος περιλαμβάνει τις εκπομπές της εκτροφής των αγελάδων και της παραγωγής του γάλακτος, της καλλιέργειας των σπόρων του κακάο και της ζάχαρης, τη μεταποίηση του προϊόντος, την παρασκευαστική διαδικασία και την συσκευασία. Περιλαμβάνει επίσης, τις εκπομπές που προκαλούνται από τη μεταφορά του προϊόντος κατά τη διανομή του στα σημεία πώλησης καθώς και της απόρριψης της συσκευασίας από τον τελικό καταναλωτή¹¹.

Η μέτρηση του ανθρακικού αποτυπώματος ενός προϊόντος αποτελεί τη βάση για τη δημιουργία ενός συστήματος καταγραφής και συνεχούς υπολογισμού των επιπτώσεων από την παραγωγή του. Με τα στοιχεία που προκύπτουν, η επιχείρηση μπορεί να εντοπίσει τις παραμέτρους εκείνες που δημιουργούν τις μεγαλύτερες κατά περίπτωση επιπτώσεις και να λάβει τα απαραίτητα μέτρα που μειώνουν όσο το

¹⁰ Το Πρωτόκολλο του Κιότο (1997) είναι ένα νομικό εργαλείο με στόχο την σταθεροποίηση των συγκεντρώσεων των αερίων του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα, σε επίπεδα τέτοια ώστε να προληφθούν επικίνδυνες επιπτώσεις στο κλίμα από τις ανθρωπίνες δραστηριότητες. Οι νομικά κατοχυρωμένες δεσμεύσεις των βιομηχανικά αναπτυγμένων κρατών απαιτούν να μειωθούν οι εκπομπές έξι (6) αερίων του θερμοκηπίου (CO₂, CH₄, N₂O, HFC, PFC και SF₆) την περίοδο 2008-2012, σε ποσοστό 5,2% σε σχέση με τα επίπεδα του 1990.

¹¹ DS Consulting _ <http://gr.dsorganic.com/services/carbon-footprinting-services/carbon-footprint/>

δυνατόν περισσότερο τις εκπομπές των αερίων του θερμοκηπίου. Αντισταθμίζοντας τις υπόλοιπες, το τελικό αποτέλεσμα να μηδενίζει το αποτύπωμα και διαμορφώνει ένα προϊόν με συνεχώς βελτιούμενη περιβαλλοντική επίδοση. Η αντιστάθμιση των αναπόφευκτων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου γίνεται μέσω της χρηματοδότησης έργων προστασίας του περιβάλλοντος με το χρηματικό ποσό που αντιστοιχεί στο μέγεθος του ανθρακικού αποτυπώματος. Τα έργα αυτά είναι συνήθως έργα ανανεώσιμων πηγών ενέργειας ή και έργα εφαρμογής ενεργειακά αποδοτικών τεχνολογιών, τα οποία αντικαθιστούν ή μειώνουν τη ρυπογόνο ενέργεια που παράγεται από την καύση ορυκτών καυσίμων. Προϊόντα με μηδενικό ανθρακικό αποτύπωμα χαρακτηρίζονται ως κλιματικά ουδέτερα.

2.6 ΠΡΟΤΥΠΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Για να είναι δυνατός ο έλεγχος και η πιστοποίηση του συστήματος περιβαλλοντικής διαχείρισης που εφαρμόζει μια επιχείρηση, απαιτείται η ανάπτυξη κάποιων προτύπων. Προς το παρόν, υπάρχουν δύο τέτοια ευρέως αποδεκτά διεθνή πρότυπα:

- **ISO 14001:2004.** Ο ISO (International Organization for Standardization) είναι ο διεθνής οργανισμός προτυποποίησης, που έχει δημιουργηθεί με στόχο την ανάπτυξη και δημοσίευση προτύπων κάθε είδους. Αποτελεί ένα δίκτυο από εθνικούς οργανισμούς προτυποποίησης από 161 χώρες (από την Ελλάδα συμμετέχει ο ΕΛΟΤ). Ο ISO έχει αναπτύξει το πρότυπο σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης ISO 14001:2004. Το πρότυπο αυτό μπορεί να εφαρμοστεί από οποιαδήποτε επιχείρηση και αποσκοπεί στη συστηματοποίηση της περιβαλλοντικής της διαχείρισης και επομένως στη βελτίωση της αποδοτικότητάς της. Αφορά, κατά κύριο λόγο, στην οργανωμένη και τυπική εφαρμογή των μέτρων που αναφέρονται στις προηγούμενες ενότητες. Οι επιχειρήσεις που ενδιαφέρονται να εφαρμόσουν ISO 14001 συνήθως απευθύνονται σε εξειδικευμένους συμβούλους, οι οποίοι αναλαμβάνουν να αναλύσουν τις περιβαλλοντικές πτυχές της επιχείρησης και στη συνέχεια να αναπτύξουν ένα σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης, το οποίο ταιριάζει στο είδος, το μέγεθος και την εταιρική κουλτούρα κάθε συγκεκριμένης επιχείρησης. Στη συνέχεια, το σύστημα αυτό πρέπει να πιστοποιηθεί από ένα ανεξάρτητο φορέα πιστοποίησης. Οι φορείς πιστοποίησης είναι διαπιστευμένοι από το Εθνικό Συμβούλιο Διαπίστευσης. Έχει, δηλαδή, βεβαιωθεί από μια αρχή ότι διαθέτουν την ικανότητα και την εμπειρία να αξιολογούν συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης. Πολλές εκατοντάδες ελληνικές επιχειρήσεις έχουν πιστοποιηθεί σύμφωνα με το πρότυπο ISO 14001 μέχρι σήμερα.

- **EMAS.** Το σύστημα οικολογικής διαχείρισης και ελέγχου (Eco Management & Auditing Scheme – EMAS) είναι ένας μηχανισμός που έχει αναπτυχθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση με βάση τον κανονισμό 761/2001. Περιλαμβάνει ένα πρότυπο περιβαλλοντικής διαχείρισης και τη διαδικασία πιστοποίησης και ελέγχου των επιχειρήσεων που εφαρμόζουν το σύστημα αυτό. Το EMAS αποτελεί ένα τυπικό πρότυπο περιβαλλοντικής διαχείρισης, αλλά, επιπλέον, προωθεί τη συνεχή βελτίωση των περιβαλλοντικών επιδόσεων των επιχειρήσεων που συμμετέχουν σε

αυτό, καθώς και τη γνωστοποίηση της περιβαλλοντικής προόδου κάθε επιχείρησης στο ευρύτερο κοινό με την ετήσια διαχείριση σχετικών εκθέσεων. Μια ακόμη ιδιαιτερότητα του EMAS είναι ότι οι επιχειρήσεις που το εφαρμόζουν πιστοποιούνται μόνο από το ΥΠΕΧΩΔΕ και όχι από φορείς πιστοποίησης (όπως ισχύει για το ISO 14001). Στις αρχές του 2009 είχαν πιστοποιηθεί περίπου 60 ελληνικές επιχειρήσεις σύμφωνα με το EMAS⁹.

2.7 ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ

Η οικολογική πιστοποίηση ενός προϊόντος ή υπηρεσίας αποτελεί σημαντική διαφήμιση για μια επιχείρηση. Κατ' αρχάς, το καθιστά ελκυστικότερο σε ένα ολοένα αυξανόμενο αγοραστικό κοινό που απαιτεί διαφάνεια και μετρήσιμες αποδείξεις των περιβαλλοντικών και κοινωνικών επιδόσεων των επιχειρήσεων. Οι σύγχρονοι δικτυωμένοι καταναλωτές έχουν τη δύναμη και την πρόθεση να επιβραβεύσουν ή να τιμωρήσουν τις επιχειρήσεις μέσω των αγοραστικών τους επιλογών. Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Ένωση οργανώνει συναντήσεις προώθησης των προϊόντων και των υπηρεσιών αυτών σε διάφορες χώρες, ενώ, σε διεθνές επίπεδο, όσες χώρες εφαρμόζουν σύστημα πράσινων προμηθειών (βλ. ενότητα 2.8), προτιμούν τα προϊόντα με οικολογική σήμανση έναντι των υπολοίπων.

Μια ευρωπαϊκή επιχείρηση μπορεί να πιστοποιήσει ένα συγκεκριμένο προϊόν ή υπηρεσία που παρέχει με την οικολογική σήμανση EU Ecolabel. Η οικολογική αυτή σήμανση απονέμεται από το Συμβούλιο Οικολογικής Σήμανσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε κάθε είδους προϊόντα και υπηρεσίες, εκτός από τρόφιμα, ποτά και ιατρικό εξοπλισμό. Στην Ελλάδα έχει απονεμηθεί σε αρκετές εταιρείες κατασκευής στρωμάτων, σε χρώματα, υφάσματα και σε τουριστικά καταλύματα. Η αίτηση για την απονομή οικολογικής σήμανσης και η απονομή στην Ελλάδα γίνονται από το ΑΣΑΟΣ (Ανώτατο Συμβούλιο Απονομής Οικολογικού Σήματος), στο οποίο συμμετέχουν εκπρόσωποι υπουργείων αλλά και καταναλωτικών οργανώσεων και περιβαλλοντικών ομάδων. Για την απονομή του οικολογικού σήματος απαιτείται το προϊόν ή η υπηρεσία να πληρούν συγκεκριμένα κριτήρια που έχουν θεσπιστεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση για τις αντίστοιχες ομάδες προϊόντων και υπηρεσιών. Τα κριτήρια αφορούν στον τρόπο παραγωγής και χρήσης του προϊόντος ή στον τρόπο σχεδιασμού και παροχής της υπηρεσίας και αποσκοπούν στο να μειώσουν το συνολικό περιβαλλοντικό αποτύπωμα που σχετίζεται με αυτά⁹.

Εκτός από το ευρωπαϊκό οικολογικό σήμα, υπάρχουν εκατοντάδες άλλα διαθέσιμα σήματα οικολογικής πιστοποίησης (Ecolabels) για κάθε επιχειρηματικό κλάδο καθώς και δεκάδες δημόσιοι ή ιδιωτικοί φορείς (κυβερνήσεις, επιμελητήρια, βιομηχανικοί σύνδεσμοι, οργανισμοί, ινστιτούτα) που τα απονέμουν.

2.8 ΠΡΑΣΙΝΕΣ ΠΡΟΜΗΘΕΙΕΣ

Η πιστοποίηση της περιβαλλοντικής επίδοσης μιας επιχείρησης δεν αφορά μόνο στα δικά της προϊόντα ή υπηρεσίες, αλλά και σε όσα προμηθεύεται ή δέχεται από τρίτους. Μια επιχείρηση, δηλαδή, δεν επιδιώκει μόνο να πιστοποιηθεί, αλλά και να εξασφαλίσει πως οι συνεργασίες της είναι με επιχειρήσεις οι οποίες έχουν και εφαρμόζουν ανάλογες αντιλήψεις.

► *Προμήθειες σε τρόφιμα*

Η περιβαλλοντική διάσταση των προμηθειών σε τρόφιμα αφορά κυρίως τον τρόπο παραγωγής τους. Τα πιστοποιημένα βιολογικά προϊόντα είναι ένας απλός τρόπος να διασφαλιστεί ο σεβασμός προς το περιβάλλον κατά την παραγωγή τροφίμων. Οι ελληνικοί φορείς πιστοποίησης διατηρούν μητρώα μέσα από τα οποία μπορεί κανείς να βρει εύκολα παραγωγούς και μεταποιητικές επιχειρήσεις οι οποίες τα διαθέτουν.

Οι ενδείξεις Προϊόντος Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ) ή Προϊόντος Γεωγραφικής Ένδειξης (ΠΓΕ), χωρίς να έχουν άμεση περιβαλλοντική χροιά, διασφαλίζουν τη στήριξη παραδοσιακών προϊόντων και παραγωγών. Το ίδιο ισχύει και για τα προϊόντα Τοπικών Συμφώνων Ποιότητας. Για προϊόντα που έχουν προκύψει από μεταποίηση, θα πρέπει να αναζητηθούν πιστοποιήσεις κατά HACCP, ISO ή άλλα σήματα οικολογικής πιστοποίησης ανάλογα με τη χώρα προέλευσης.

Τέλος, ως πράσινα θα μπορούσαν να θεωρηθούν και τα αγροτικά προϊόντα πιστοποιημένα με AGRO 2.1 και AGRO 2.2, αφού τα πρότυπα αυτά επιβεβαιώνουν την τήρηση των κανόνων Ορθής Γεωργικής Πρακτικής.

► *Προμήθειες σε ξυλεία και δασικά προϊόντα*

Στις προμήθειες σε ξυλεία και δασικά προϊόντα θα πρέπει να αναζητηθούν τα σήματα FSC (Forest Stewardship Council) και PEFC (Program for the Endorsement of Forest Certification Schemes), τα οποία διασφαλίζουν την αειφορική διαχείριση των δασών από τα οποία προέρχονται τα εν λόγω προϊόντα.

► *Προμήθειες σε βιομηχανικά προϊόντα και υπηρεσίες*

Διαφορετικές χώρες και οργανισμοί πιστοποίησης μπορεί να εφαρμόζουν διαφορετικά πρότυπα. Συνεπώς, υπάρχουν εκατοντάδες διαθέσιμα σήματα οικολογικής πιστοποίησης για κάθε επιχειρηματικό κλάδο. Για το λόγο αυτό, στις προμήθειες σε βιομηχανικά προϊόντα και υπηρεσίες συνίσταται η αναζήτηση

σημάτων που απονέμονται ή αναγνωρίζονται επίσημα από κυβερνήσεις όπως τα EU Ecolabel (Ευρώπη), Green Seal (ΗΠΑ), ENERGY STAR (ΗΠΑ), EcoLogo (Καναδάς), Blue Angel (Γερμανία), Nordic Swan (Σκανδιναβία), Ecomark (Ιαπωνία), καθώς επίσης και σημάτων που πιστοποιούν συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης όπως τα διάφορα ISO⁹.

3. ΠΡΑΣΙΝΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Το έντονο ενδιαφέρον για την προστασία του περιβάλλοντος και η επιδίωξη συμβιβασμού των εννοιών της ανταγωνιστικότητας και της οικολογικής συνείδησης αντανακλώνται σε αρκετές πρωτοβουλίες που έχουν κάνει την εμφάνισή τους στην Ελλάδα τα τελευταία τριάντα χρόνια.

3.1 ΠΡΑΣΙΝΕΣ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΕΣ ΑΠΟ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

3.1.1 Ecoelastica

Τα ελαστικά δεν αποσυντίθενται εύκολα, με αποτέλεσμα ανεξέλεγκτη διάθεσή τους στο περιβάλλον να αποτελεί τεράστιο οικολογικό πρόβλημα. Η υγειονομική ταφή τους σε εγκαταστάσεις ΧΥΤΑ έχει ήδη απαγορευτεί (οδηγία Ε.Ε. 31/99) καθώς καταλαμβάνουν μεγάλο ωφέλιμο χώρο. Ταυτόχρονα, η ανεξέλεγκτη καύση τους οδηγεί στην απελευθέρωση καρκινογόνων επικίνδυνων για τη δημόσια υγεία ουσιών.

Η Ecoelastica ιδρύθηκε το Νοέμβριο του 2002 από τους κυριότερους εισαγωγείς ελαστικών στην Ελλάδα με σκοπό τη δημιουργία ενός συλλογικού συστήματος εναλλακτικής διαχείρισης μεταχειρισμένων ελαστικών. Μέλη της είναι όλες οι εταιρείες εισαγωγής ελαστικών και οχημάτων που δραστηριοποιούνται στον ελλαδικό χώρο.

Οι κυριότερες μέθοδοι διαχείρισης μεταχειρισμένων ελαστικών είναι τρεις: η παραγωγή τρίμματος μέσω μηχανικής κοκκοποίησης για ανακύκλωση, η ενεργειακή ή θερμική αξιοποίηση μέσω συναποτέφρωσης σε τσιμεντοβιομηχανίες ή χαλυβουργίες και η επαναχρησιμοποίηση (αναγόμευση, εμπόριο μεταχειρισμένων). Η ανακύκλωση λαμβάνει χώρα σε μια πρότυπη μονάδα ανακύκλωσης μεταχειρισμένων ελαστικών στη ΒΙΠΕ Κομοτηνής. (www.ecoelastika.gr, Πράσινη Επιχειρηματικότητα 2008)

3.1.2 TITAN: Separation Technologies LLC

Η ιπτάμενη τέφρα, που παράγεται σαν υπόλοιπο της καύσης άνθρακα σε σταθμούς παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, θεωρείται συνήθως απόβλητο. Πάνω από 400 εκατομμύρια τόνοι ιπτάμενης τέφρας παράγονται παγκοσμίως ανά έτος και το 90% της ποσότητας αυτής θάβεται ή καταλήγει σε διαμορφωμένες λίμνες απόθεσης. Ωστόσο, η ιπτάμενη τέφρα μπορεί να αξιοποιηθεί από την τσιμεντοβιομηχανία ή να επεξεργασθεί έτσι ώστε να χρησιμοποιηθεί ως καύσιμη ύλη.

Η τσιμεντοβιομηχανία TITAN δημιούργησε την Separation Technologies LLC, μια θυγατρική εταιρεία στις ΗΠΑ, που ανέπτυξε μια μέθοδο για τη βελτίωση ποιότητας της τέφρας και την ομογενοποίησή της με σκοπό την ανακύκλωση ή επαναχρησιμοποίησή της. Η εν λόγω τεχνολογία αφορά την επεξεργασία της τέφρας με ηλεκτροστατική μέθοδο, χωρίς να χρησιμοποιούνται πρόσθετα χημικά και χωρίς να εκπέμπεται διοξείδιο του άνθρακα. Τα τελικά προϊόντα είναι ένα υλικό που χρησιμοποιείται στην κατασκευή τσιμέντου και ένα καύσιμο που χρησιμοποιείται στους σταθμούς παραγωγής ενέργειας.

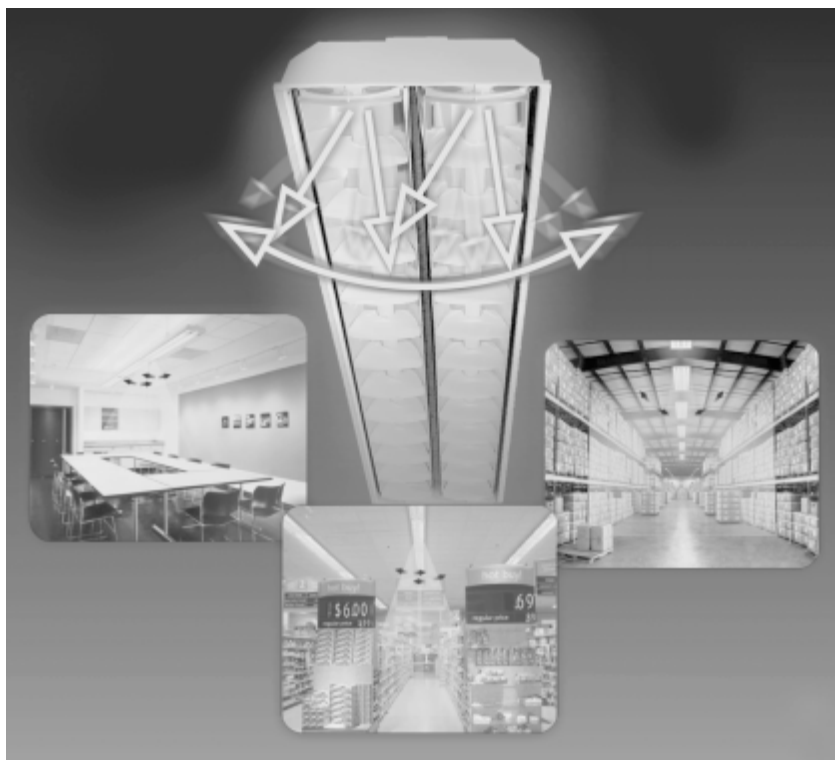
Η διαδικασία αυτή αναδεικνύει τη συμπληρωματικότητα των εννοιών περιβάλλον και ανταγωνιστικότητα, καθώς έχει τόσο περιβαλλοντικά όσο και οικονομικά οφέλη: περιορίζεται η χρήση των αποθεμάτων άνθρακα και η εκπομπή διοξειδίου του άνθρακα και αποφεύγεται η ταφή αποβλήτων, ενώ παράλληλα μειώνεται το κόστος του καυσίμου για τον σταθμό παραγωγής ενέργειας και το κόστος παραγωγής τσιμέντου για την τσιμεντοβιομηχανία¹².

¹² Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης, 2008. Πράσινη επιχειρηματικότητα. *Καινοτομία, έρευνα και τεχνολογία*, (67), σ. 22-28

3.1.3 Pilux & Danrex: «Πρωτέας»

Η εταιρεία Pilux & Danrex χρησιμοποιεί καινοτόμες τεχνολογίες κατοχυρωμένες διεθνώς με διπλώματα ευρεσιτεχνίας για την κατασκευή φωτιστικών σωμάτων με αναβαθμισμένη φωτιστική απόδοση και μειωμένη ηλεκτρική κατανάλωση. Με τον τρόπο αυτό, αφενός επιτυγχάνεται σημαντική εξοικονόμηση ενέργειας με ανάλογο οικονομικό όφελος για τον τελικό χρήστη και αφετέρου θετική συμβολή στην προστασία του περιβάλλοντος.

Τα νέα προϊόντα φωτισμού της Pilux & Danrex διαθέτουν πρωτοποριακά συστήματα ανάκλασης φωτός. Ενδεικτικά, το φωτιστικό σώμα «Πρωτέας» (βλ. εικόνα 1) είναι εξοπλισμένο με ανακλαστήρες που περιστρέφονται σε γωνίες $\pm 16^\circ$, ώστε να καθοδηγούν το φως όπου απαιτείται. Έτσι, καταναλώνει 20-50% λιγότερη ενέργεια από τα συμβατικά σώματα, έχοντας ωστόσο αυξημένη φωτιστική απόδοση που καθιστά δυνατή τη λειτουργία λιγότερων συγκριτικά φωτιστικών σωμάτων σε οποιοδήποτε χώρο. (www.pilux-danrex.gr, Πράσινη Επιχειρηματικότητα 2008)

Εικόνα 1: Το φωτιστικό σώμα «Πρωτέας» της Pilux & Danrex είναι εξοπλισμένο με ανακλαστήρες που περιστρέφονται, ώστε να καθοδηγούν το φως όπου απαιτείται.

3.1.4 PROVIPAX και PRO ACTINA: «FLERIANA»

Οι εταιρείες PROVIPAX A.E. και PRO ACTINA A.E. προχώρησαν σε ένα κοινό ερευνητικό έργο, με σκοπό την ανάπτυξη νέας καινοτόμου τεχνολογίας με εφαρμογή σε απορρυπαντικά και καθαριστικά σκευάσματα οικιακής χρήσης. Η συνεργασία βασίστηκε στη συνειδητοποίηση ότι εδώ και πολλά χρόνια για την παρασκευή απορρυπαντικών χρησιμοποιούνται τα ίδια συνθετικά χημικά και στοχεύει στην αντικατάσταση αυτών με φυσικά συστατικά.

Η μελέτη οδήγησε στον εντοπισμό και κατάλληλο συνδυασμό φυσικών και φυσικής προέλευσης συστατικών για την παραγωγή εξαιρετικά αποτελεσματικών προϊόντων, τα οποία δε θα είναι ερεθιστικά για τα μάτια ή το δέρμα και παράλληλα θα είναι φιλικά προς το περιβάλλον. Όλες οι πρώτες ύλες προέρχονται από ανανεώσιμες πηγές. Επιπλέον, η παραγωγική διαδικασία είναι ιδιαίτερος απλή με δυνατότητα εφαρμογής σε βιομηχανική κλίμακα. Το αποτέλεσμα αυτής της μελέτης είναι η παρασκευή του πρώτου φυσικού απορρυπαντικού, όμοιο του οποίου δεν υπάρχει σε όλη την Ευρώπη, του «Fleriana» (βλ. εικόνα 2). (Δημουλάς 2013, www.kainotomeis.gr)

Εικόνα 2: Fleriana, το πρώτο φυσικό απορρυπαντικό.

3.2 ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΜΕ ΞΕΧΩΡΙΣΤΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ

3.2.1 ΚΟΡΡΕΣ Φυσικά Προϊόντα – Apivita

Η εταιρεία ΚΟΡΡΕΣ Φυσικά Προϊόντα παράγει περισσότερα από 500 προϊόντα φαρμακευτικής, υγιεινής και προσωπικής φροντίδας με εξαιρετικά υψηλή περιεκτικότητα σε φυσικά συστατικά. Διατηρεί δύο εργαστήρια έρευνας και ανάπτυξης, που κάθε τόσο γεννούν καινοτόμες ιδέες στον τομέα των φυσικών καλλυντικών. Στο πρώτο, οι χημικοί και οι βιολόγοι της εταιρείας σε συνεργασία με το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και το Πανεπιστήμιο Αθηνών αναπτύσσουν συνεχώς νέες φόρμουλες προϊόντων βασισμένων στην ελληνική φύση. Στο δεύτερο, γεωπόνοι και χημικοί προχωρούν σε βιολογικές καλλιέργειες επιλεγμένων φυτών, ώστε να μπορούν να χρησιμοποιήσουν τα καλύτερα δυνατά εκχυλίσματα και έλαια στα καλλυντικά και τα υπόλοιπα προϊόντα της εταιρείας.

Η συνεχής προσπάθεια της εταιρείας να χρησιμοποιεί αξιόπιστα, κλινικά αποδεδειγμένα ενδημικά ελληνικά βότανα στην πληθώρα των σκευασμάτων της οδήγησε στην ανάπτυξη συνεργασιών με τοπικούς βιοκαλλιεργητές και κοινωνικούς φορείς, τους οποίους, μάλιστα, στηρίζει και εκπαιδεύει σε όλα τα στάδια της βιολογικής καλλιέργειας και συλλογής. Ενδεικτικά, δύο σημαντικοί και μακροχρόνιοι συνεργάτες της εταιρείας είναι η Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου και ο Αναγκαστικός Συνεταιρισμός Κροκοπαραγωγών Κοζάνης.

Με συνέπεια στην ποιότητα, την υψηλή αισθητική και την καινοτομία, η εταιρεία ΚΟΡΡΕΣ κατάφερε να εξελιχθεί από ένα φαρμακείο σε διεθνώς αναγνωρίσιμη επιχείρηση με παρουσία σε 30 χώρες. (www.korres.com)

Η εταιρεία φυσικών καλλυντικών APIVITA παράγει φυσικά καλλυντικά, έχοντας ως έμπνευση την κοινωνία της μέλισσας, τη βιοποικιλότητα της ελληνικής χλωρίδας και την ολιστική προσέγγιση του Ιπποκράτη στην υγεία. Στα προϊόντα της περιέχονται βιολογικά εκχυλίσματα και αιθέρια έλαια, ενώ οι συσκευασίες της χρησιμοποιούν το υψηλότερο ποσοστό ανακυκλωμένων και ανακυκλώσιμων υλικών. Όσο για τις εγκαταστάσεις της, έχουν σχεδιαστεί με βάση τις αρχές της βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής και περιλαμβάνουν πράσινες στέγες, βιολογικό καθαρισμό του νερού, φωτοβολταϊκά κ.ά. Η περιβαλλοντική συνείδηση της εταιρείας αντανακλάται, επίσης, στον πρωταγωνιστικό της ρόλο στη δημιουργία του Κήπου του Ιπποκράτη στην Κω (βλ. εικόνα 3) και στην αναστήλωση του φαρμακείου του Αγίου Όρους.

Τα προϊόντα της APIVITA φτιάχτηκαν αρχικά στο οικογενειακό φαρμακείο και σήμερα εξάγονται σε πάνω από 20 χώρες. (Εθνικό Παρατηρητήριο για τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, www.apivita.com/hellas)

Εικόνα 3: Η εταιρεία APIVITA υποστηρίζει και μετέχει στην ανασύσταση του Κήπου του Ιπποκράτη στην Κω .

3.2.2 Lotus Business Consulting

Η Lotus Business Consulting A.E. είναι μια εταιρεία παροχής υπηρεσιών στο χώρο των τροφίμων και των ποτών. Βασική επιδίωξή της είναι να συμβάλλει στη στροφή του τρόπου καλλιέργειας και μεταποίησης της τροφής προς μια κατεύθυνση που θα εξασφαλίζει ένα βελτιωμένο επίπεδο διαβίωσης με επαρκή ποσότητα και υψηλή ποιότητα τροφής. Αυτό απαιτεί συνολική αλλαγή στον τρόπο με τον οποίο οι εταιρείες δραστηριοποιούνται και αντιλαμβάνονται το φυσικό αλλά και το εταιρικό περιβάλλον. Έτσι, με γνώμονα την αειφορία του περιβάλλοντος και το μέγιστο όφελος για τον πελάτη, ενώνει τις πλέον πρόσφατες επιστημονικές εξελίξεις με τις επιχειρηματικές δραστηριότητες που στοχεύουν στην παροχή προϊόντων υψηλής ποιότητας στους καταναλωτές. Αναπτύσσεται μέσα από ένα δίκτυο μόνιμου επιστημονικού προσωπικού και εξειδικευμένων εξωτερικών συνεργατών. Στο μόνιμο προσωπικό της περιλαμβάνονται επιστήμονες πολλών ειδικοτήτων όπως γεωπόνοι, τεχνολόγοι τροφίμων, οικονομολόγοι, ειδικοί σύμβουλοι εκπαίδευσης και marketing. Με αυτό το πολύπλευρο μείγμα διαφορετικών και εξειδικευμένων γνώσεων και εμπειρίας, η Lotus Business Consulting συμβάλλει αποφασιστικά στην ανάπτυξη της αγροδιατροφικής αλυσίδας στην Ελλάδα.

Τα τελευταία χρόνια, όλο και περισσότεροι καλλιεργητές απευθύνονται στη Lotus Business Consulting ψάχνοντας να βρουν τρόπους να ασχοληθούν αποδοτικότερα με τη γη και τα προϊόντα τους. Υπάρχουν, επίσης, εκκολλημένοι αγρότες που δεν ξέρουν πώς να ξεκινήσουν ή επενδύουν πάνω σε λάθος βάσεις και προσδοκίες. Κατανοώντας την ανάγκη η τεχνογνωσία που διαθέτει η εταιρεία να γίνει εύκολα προσβάσιμη σε όλους και κατανοητή για κάποιον που δεν έχει ασχοληθεί ξανά με τη γεωργία, γεννήθηκε η υπηρεσία xorafaki.gr. Μέσω της ιστοσελίδας αυτής, η εταιρεία παρέχει τις υπηρεσίες της όχι μόνο σε πελάτες με μεγάλες εκτάσεις και υψηλό προϋπολογισμό, αλλά σε όλους όσους ενδιαφέρονται για τη γη τους.

Με την επιλογή νέων μέσων ξεπεράστηκαν οι απαιτήσεις της παραδοσιακής συμβουλευτικής διαδικασίας που απαιτεί τη φυσική παρουσία του πελάτη στα γραφεία της εταιρείας και μερικά ταξίδια του επιστημονικού προσωπικού στο χωράφι του πελάτη. Το μόνο που χρειάζεται είναι ένα δείγμα εδάφους από το χωράφι και απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο που βρίσκουν οι ενδιαφερόμενοι στην ιστοσελίδα. Έτσι, το xorafaki.gr προσφέρει ολοκληρωμένες, αποτελεσματικές,

οικονομικά συμφέρουσες και υψηλής ποιότητας υπηρεσίες.
(www.lotusconsulting.gr, www.xorafaki.gr)

3.2.3 Gaea

Η εταιρεία τροφίμων Gaea A.E. παράγει και εμπορεύεται μια γκάμα από ελληνικά φυσικά και βιολογικά προϊόντα, σχεδιασμένα έτσι ώστε να προωθεί διεθνώς τον ελληνικό μεζέ ως μια πολιτισμική και γαστριμαργική εμπειρία - δείγμα του αυθεντικού, μεσογειακού τρόπου ζωής. Το βασικό της προϊόν είναι το τυποποιημένο ελαιόλαδο, που καλύπτει το 50% των πωλήσεών της, ακολουθούν οι τυποποιημένες βρώσιμες ελιές με 33% και το υπόλοιπο 17% είναι διάφορα άλλα προϊόντα (σάλτσες, πατέ κτλ.). Ακόμα, η εταιρεία έχει αναπτύξει σημαντικές συνεργασίες που στοχεύουν στην περαιτέρω ανάδειξη της ελληνικής μεσογειακής διατροφής. Χαρακτηριστικά παραδείγματα συνιστούν η συνεργασία με την εταιρεία Τρικαλινού στο Μεσολόγγι για την παραγωγή άλατος καθώς επίσης και αυτή με την εταιρεία Καγιάκ για την παραγωγή προϊόντων σοκολάτας με ελαιόλαδο¹³.

Ξεχωριστή πρωτοβουλία της Gaea αποτελεί ο υπολογισμός του ανθρακικού αποτυπώματος αρχικά του ελαιόλαδου και στη συνέχεια των ελιών της σε συνεργασία με τον ελβετικό μη-κερδοσκοπικό οργανισμό myclimate και τον αντιπρόσωπό του στην Ελλάδα, Centre of Sustainability & Excellence (CSE). Για να αντισταθμίσει τους εκπεμπόμενους ρύπους, η εταιρεία χρηματοδοτεί μέσω του myclimate έργα προστασίας του περιβάλλοντος ανά τον κόσμο. Με αυτό τον τρόπο εκμηδενίζονται οι αρνητικές επιπτώσεις της παραγωγικής δραστηριότητάς της στο περιβάλλον και για αυτό τα εν λόγω προϊόντα της πιστοποιήθηκαν ως κλιματικά ουδέτερα. Αξίζει να σημειωθεί ότι η πρωτοβουλία αυτή είναι η πρώτη επί ελληνικού εδάφους που αφορά σε καταναλωτικό προϊόν και η πρώτη διεθνώς για ελαιόλαδο και ελιές.

Το 2013, η GAEA προωθεί και υλοποιεί σε συνεργασία με την Τράπεζα Πειραιώς και την Αμερικανική Γεωργική Σχολή μια ακόμα σημαντική πρωτοβουλία, το διαγωνισμό «Re-inspire Greece». Νέοι ηλικίας 18 έως 35 ετών καλούνται να καταθέσουν το επιχειρηματικό τους σχέδιο για την ίδρυση επιχείρησης στην Ελλάδα με αντικείμενο τον πρωτογενή τομέα. Βασική επιδίωξη του διαγωνισμού είναι να προωθήσει αφενός την καινοτομία, στηρίζοντας

¹³ ΧΑΡΟΝΤΑΚΗΣ, Δ., 2013. Gaea AE: Πρωταθλήτρια στις εξαγωγές ελαιολάδου [online]. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <<http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=493877>>

ευρηματικές ιδέες νέων ανθρώπων και αφετέρου μια νέα κουλτούρα γύρω από την καλλιέργεια της ελληνικής γης¹⁴.

Με ένα ευρύ δίκτυο διανομής σε 28 χώρες και αυστηρά ποιοτικά κριτήρια, η Gaea στοχεύει να καταστεί κορυφαία στην κατηγορία της μεσογειακής ελληνικής κουζίνας στη διεθνή αγορά εκλεκτών τροφίμων. (www.gaea.gr, Χαροντάκης 2013, Η GAEA επιβραβεύει τις πιο ευρηματικές ιδέες νέων ανθρώπων της αγροτικής παραγωγής, υλοποιώντας τον διαγωνισμό Reinspire Greece 2013)

¹⁴ Η GAEA επιβραβεύει τις πιο ευρηματικές ιδέες νέων ανθρώπων της αγροτικής παραγωγής, υλοποιώντας τον διαγωνισμό Reinspire Greece [online], 2013. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <<http://www.agrotypos.gr/index.asp?mod=articles&ID=78337>>

3.2.4 Αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί γυναικών

Οι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί γυναικών συνδυάζουν την εκμετάλλευση τοπικών προϊόντων που παράγονται με βιολογικές μεθόδους με την ήπια μεταποίηση, η οποία δεν βλάπτει το περιβάλλον. Μερικά επιτυχημένα παραδείγματα συνεταιρισμών αποτελούν:

- Ο αγροτουριστικός συνεταιρισμός γυναικών Μεσοτόπου Λέσβου. Ιδρύθηκε το 1998 από 26 γυναίκες στο Μεσότοπο Λέσβου και παράγει παραδοσιακά γλυκά και άλλα προϊόντα, όπως ζυμαρικά, λαδοτύρι, συσκευασμένες βρώσιμες ελιές και χειροτεχνήματα. Σε μικρό χρονικό διάστημα τα προϊόντα του άρχισαν να έχουν μεγάλη ζήτηση και σύντομα εξελίχθηκε σε σύγχρονη μονάδα παραγωγής με δυνατότητα να υποστηρίζει την τροφοδοσία μεγάλων εκδηλώσεων.
- Ο γυναικείος αγροτικός συνεταιρισμός Κοκκινογείων Δράμας. Ιδρύθηκε το 1998 από γυναίκες του χωριού με σκοπό την παραγωγή και προώθηση παραδοσιακών προϊόντων της περιοχής, όπως ποντιακά ζυμαρικά, γλυκά, μαρμελάδες και λικέρ.
- Ο γυναικείος αγροτουριστικός συνεταιρισμός Ν. Αρτάκης. Ιδρύθηκε από γυναίκες του Ν. Αρτάκης στην Εύβοια και δημιουργεί αμυγδαλωτά, γλυκίσματα και ζυμαρικά. Έχει πιστοποιηθεί με σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης ISO 14001 και διαθέτει επισκέψιμο εργαστήριο μεταποίησης αγροτικών προϊόντων. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του είναι η περίτεχνη διακόσμηση των γλυκισμάτων που τα μετατρέπει σε έργα τέχνης⁹.

3.2.5 VITEX

Η χρωματοβιομηχανία VITEX - Αφοι Γιαννίδη ΑΕ διαθέτει στον καταναλωτή προϊόντα βαφής υψηλής ποιότητας για εσωτερικές και εξωτερικές επιφάνειες σε ευρεία γκάμα χρωμάτων. Εκτός από τα χρωματολόγια με έτοιμους χρωματικούς συνδυασμούς, η VITEX διαθέτει το Σύστημα Δημιουργίας Αποχρώσεων VITEX Colorfull system. Πρόκειται για ένα σύγχρονο σύστημα που, μέσω υποστήριξης από ηλεκτρονικό υπολογιστή και εξειδικευμένο εξοπλισμό, εξασφαλίζει τεράστια δυνατότητα επιλογών από μια απεριόριστη παλέτα χρωμάτων. Η τελική απόχρωση που δημιουργεί το Colorfull System είναι ακριβής, αξιόπιστη, σύμφωνη με την επιλογή του καταναλωτή, αναπαράγεται εύκολα και με πιστότητα σε επόμενο χρόνο. Όλα τα προϊόντα της εταιρείας έχουν σχεδιαστεί έτσι ώστε να αντέχουν στο χρόνο, τις καιρικές μεταβολές και το συχνό πλύσιμο.

Η βιώσιμη ανάπτυξη αποτελεί βασικό πυλώνα του οράματος και των αρχών της VITEX. Στο πλαίσιο αυτό, η εταιρεία έχει συμπεριλάβει στους καταλόγους της πλήρη σειρά οικολογικών προϊόντων, χρώματα για παιδικά δωμάτια και χρώματα για δωμάτια ευπαθών ομάδων πληθυσμού (αντιαλλεργικά), ενώ όλα τα υδατοδιαλυτά χρώματα εσωτερικής χρήσης είναι πρακτικά άοσμα, αφού από τη σύνθεσή τους έχει αφαιρεθεί η αμμωνία. Παράλληλα, το νέο εργοστάσιο της VITEX στον Ασπρόπυργο είναι ένα από τα πιο σύγχρονα εργοστάσια παραγωγής της Ευρώπης με κορυφαίες προδιαγραφές υγιεινής, ασφάλειας και προστασίας περιβάλλοντος.

Η διάθεση του κλιματικά ουδέτερου χρώματος vitex στην ελληνική αγορά υπογραμμίζει την υπεύθυνη στάση της εταιρείας απέναντι στις σύγχρονες περιβαλλοντικές προκλήσεις (βλ. εικόνα 4). Η εισφορά για την αντιστάθμιση των ρύπων από την παραγωγή του συγκεκριμένου προϊόντος χρηματοδοτεί την παραγωγή θερμότητας και ενέργειας από βιομάζα στην επαρχία Karnataka της Ινδίας. Η βιομάζα μέχρι πρόσφατα καιγόταν σε ανοιχτούς χώρους ως απόβλητα. Το έργο αποτρέπει τη μη ελεγχόμενη αυτή καύση, μειώνοντας τόσο τις επιβλαβείς εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, όσο και τη ρύπανση των υπογείων υδάτων. Σημαντική είναι η συμβολή του έργου και στην οικονομική ανάπτυξη της Νότιας Ινδίας, καθώς δημιουργήθηκαν 400 νέες θέσεις εργασίας στην περιοχή, ενώ οι τοπικοί αγρότες έχουν τη δυνατότητα να αυξήσουν το εισόδημά τους, προμηθεύοντας με τα απόβλητά τους τη μονάδα παραγωγής ενέργειας. Μετά την

καύση των αποβλήτων στη μονάδα, οι υπολειπόμενες στάχτες χρησιμοποιούνται ως βελτιωτικά εδάφους. Όσοι από τους αγρότες αγοράζουν τα βελτιωτικά, ενθαρρύνονται να εξασκούν μεθόδους βιολογικής καλλιέργειας.

Η VITEX έχει χαράξει μια στρατηγική επέκτασης στο εξωτερικό σε μια προσπάθεια να καταστήσει διεθνώς γνωστό το ελληνικό εμπορικό της σήμα. Έχοντας παρουσία - με θυγατρικές εταιρείες - σε Σερβία, Ρουμανία και Βουλγαρία και αντιπροσώπευση σε αρκετές άλλες χώρες, θέτει τις βάσεις για μια επιτυχημένη πορεία στο μέλλον. (www.vitex.gr/portal.html)

Εικόνα 4: Η χρωματοβιομηχανία VITEX παράγει το μοναδικό κλιματικά ουδέτερο οικολογικό χρώμα στην Ελλάδα και ένα από τα ελάχιστα παγκοσμίως.

3.2.6 COCO-MAT

Η COCO-MAT – με σύνθημα "sleep on nature" - θεωρείται πρωτοπόρος στο χώρο των οικολογικών προϊόντων ύπνου (στρώματα, μαξιλάρια, παπλώματα, ανωστρώματα, κρεβατοστρώματα). Τα προϊόντα της κατασκευάζονται δια χειρός και κατά παραγγελία, σύμφωνα με τις επιθυμητές διαστάσεις και τις πιθανές υποδείξεις κάθε πελάτη ξεχωριστά. Φυσικά υλικά ανανεώσιμων πόρων, όπως ίνες κοκοφοίνικα, φυσικό καουτσούκ, μαλλί, βαμβάκι, φύκια, αλογότριχα, μετάξι, λινό, ξύλο και πούπουλο αποτελούν κατ' αποκλειστικότητα την πρώτη ύλη. Σήμερα, η εταιρεία επιχειρεί να κάνει το επόμενο μεγάλο βήμα στον ξενοδοχειακό κλάδο. Έχοντας, πλέον, εδραιωθεί στο χώρο των ξενοδοχείων ως προμηθευτής, θέτει τώρα σε λειτουργία και την ομώνυμη αλυσίδα ξενοδοχείων. Η αρχή γίνεται από την Κηφισιά, με την πρώτη μονάδα της Coco–Mat Hotels, το Nafsika.

Η COCO-MAT πιστεύει στην αρχή της βιωσιμότητας. Η δέσμευσή της για ελαχιστοποίηση του περιβαλλοντικού αποτυπώματός της, οδήγησε στον αποκλεισμό χρήσης κάθε είδους χημικών κατά την κατασκευή και επεξεργασία των προϊόντων της. Όπου τα υλικά δεν χρησιμοποιούνται στη φυσική τους μορφή/χρώμα, η επεξεργασία τους γίνεται με οικολογικές, μη-τοξικές βαφές/βερνίκια. Παράλληλα, η εταιρεία βρίσκεται σε συνεχή προσπάθεια μείωσης των αποβλήτων. Εφαρμόζοντας νέες μεθόδους παραγωγής, έχει μέχρι σήμερα πετύχει ποσοστό ανακύκλωσης 96%. Ό,τι περισσεύει από την κατασκευή των προϊόντων, χρησιμοποιείται για την παραγωγή νέων. Ενδεικτική της φιλοσοφίας της COCO-MAT είναι και η ενθάρρυνση της χρήσης ποδηλάτου τόσο από τους υπαλλήλους, όσο και από τους πελάτες της. Η εταιρεία προσφέρει 5% αύξηση στους υπαλλήλους που προσέρχονται στην εργασία τους με ποδήλατο και 5% έκπτωση σε όσους πελάτες επισκέπτονται με ποδήλατο τα καταστήματά της.

Με έδρα τη λεωφόρο Τατοΐου, στην Κηφισιά, και με παραγωγικές μονάδες στην Ξάνθη, αλλά και στην Κίνα, προσεχώς δε και στην Ολλανδία, η COCO-MAT εφοδιάζει πλέον τις αγορές της Ευρώπης, της Ασίας και των ΗΠΑ. Το συνεχώς επεκτεινόμενο δίκτυό της περιλαμβάνει καταστήματα σε 12 χώρες και μπορεί να εξυπηρετήσει πελάτες σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου. (www.coco-mat.com/?i=coco_gr.el, Coco–Mat: αυξήσεις σε εργαζομένους που κάνουν ποδήλατο ή κόβουν το τσιγάρο 2011)

4. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Εκτός από τις περιβαλλοντικές, οι επιχειρήσεις καλούνται να ανταποκριθούν και στις κοινωνικές προκλήσεις. Η ταύτιση της κοινωνικής υπευθυνότητας με τις φιλανθρωπίες θεωρείται πλέον αναχρονιστική. Η κοινωνική διάσταση της επιχειρηματικότητας προσδιορίζεται από πλήθος άλλων χαρακτηριστικών όπως η απαλλαγμένη από φυλετικές ή άλλες διακρίσεις πρόσληψη νέου προσωπικού, η χρηματοδότηση προγραμμάτων απασχόλησης ανέργων και η προώθηση της καινοτομίας. Μάλιστα, η ζήτηση κοινωνικών παροχών στις μέρες μας είναι τέτοια που οδήγησε στη δημιουργία επιχειρήσεων που διοχετεύουν τα κέρδη τους σε κοινωνικούς σκοπούς. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις συνδυάζουν ισάξια την επιχειρηματική λειτουργία και βιωσιμότητα με την κοινωνική προσφορά.

4.1 Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Με την πάροδο του χρόνου, η εξέλιξη των ευρωπαϊκών κοινωνιών στο πλαίσιο της παγκόσμιας οικονομίας είχε ως αποτέλεσμα να ανακύψουν νέες και περισσότερο διαφοροποιημένες ανάγκες, που σε πολλές περιπτώσεις απαιτούν νέους τύπους απαντήσεων. Οι απαντήσεις αυτές προήλθαν κάποιες φορές από τον δημόσιο τομέα ή από τις ιδιωτικές επιχειρήσεις και άλλες φορές από την κοινωνία των πολιτών και τους οργανισμούς κοινωνικής οικονομίας.

Σύμφωνα με το άρθρο 1, παρ.1 του Ν. 4019/11 «Κοινωνική Οικονομία είναι το σύνολο των οικονομικών, επιχειρηματικών, παραγωγικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, οι οποίες αναλαμβάνονται από νομικά πρόσωπα ή ενώσεις προσώπων, των οποίων ο καταστατικός σκοπός είναι η επιδίωξη του συλλογικού οφέλους και η εξυπηρέτηση γενικότερων κοινωνικών συμφερόντων».

Στους φορείς κοινωνικής οικονομίας εντάσσονται όσοι πληρούν σωρευτικά τα ακόλουθα κριτήρια:

- α) έχουν ως αποκλειστικό καταστατικό σκοπό την κοινωνική ωφέλεια, μέσω της παραγωγής αγαθών, ή της παροχής υπηρεσιών συλλογικού και κοινωνικού χαρακτήρα,
- β) αποδίδουν προτεραιότητα στα άτομα και την εργασία, έναντι του κεφαλαίου,
- γ) εφαρμόζουν δημοκρατικό σύστημα λήψης αποφάσεων,

- δ) έχουν αυτονομία στη διοίκηση και διαχείριση των δραστηριοτήτων τους,
- ε) προβλέπουν τη χρησιμοποίηση των κερδών τους για τους καταστατικούς σκοπούς τους και δευτερευόντως τη δυνατότητα περιορισμένης έκτασης διανομής των κερδών αυτών,
- στ) λειτουργούν με βάση την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης,
- ζ) οι δραστηριότητές τους εντάσσονται αποκλειστικά σε μία από τις κατηγορίες της παραγράφου 2 του άρθρου 2 του Ν. 4019/11, και
- η) αναπτύσσουν τις δραστηριότητές τους τουλάχιστον επί μια τριετία πριν από την υποβολή της αίτησης εγγραφής τους στο Μητρώο του Ν. 4019/11¹⁵.

Αντιπροσωπευτικά παραδείγματα φορέων κοινωνικής οικονομίας αποτελούν:

- Οι Μη Κερδοσκοπικές Οργανώσεις (ΑμΚΕ, ΜΚΟ κ.λ.π.)
- Οι εθελοντικές οργανώσεις
- Οι συνεταιρισμοί (αγροτικοί, πιστωτικοί, οικοδομικοί κ.λ.π.)
- Οι συλλογικοί φορείς των καταναλωτών
- Μικτά εταιρικά σχήματα με συμμετοχή φορέων της αυτοδιοίκησης, ινστιτούτων, πανεπιστημίων κλπ.
- Οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις

¹⁵ Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδος (Ο.Κ.Ε.), 2013. Η κοινωνική οικονομία και η κοινωνική επιχειρηματικότητα. Γνώμη Πρωτοβουλίας.

4.2. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΥΝΑΙΤΕΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ: Η ΠΙΟ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΜΟΡΦΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Στη χώρα μας, μέχρι πρόσφατα, οι όποιες μορφές κοινωνικής οικονομίας ήταν περιστασιακές, χωρίς κεντρική υποστήριξη και εντός ενός αποσπασματικού θεσμικού περιβάλλοντος. Αυτές οι εκφάνσεις κοινωνικής οικονομίας πήραν τη μορφή συνεταιρισμών γυναικών και αγροτικών συνεταιρισμών, Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ-Ν.2716/99), ειδικά πιστοποιημένων φορέων με δραστηριότητες για άτομα με νοητική στέρση, αυτισμό κ.ά., πολιτιστικών συλλόγων με κάποιες οικονομικές δραστηριότητες, καθώς και κοινωνικών επιχειρήσεων που δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο της κοινοτικής πρωτοβουλίας EQUAL¹⁶. Με την πρόσφατη ψήφιση του Ν. 4019/11 για την «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα» δημιουργήθηκε η βασική θεσμική υποδομή για την έναρξη της λειτουργίας Κοινωνικών Επιχειρήσεων.

Η Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (Κοιν.Σ.Επ.) είναι αστικός συνεταιρισμός με κοινωνικό σκοπό και διαθέτει εκ του νόμου την εμπορική ιδιότητα. Σύμφωνα με το θεσμικό πλαίσιο, επιτρέπεται η συμμετοχή νομικών προσώπων στην Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση μέχρι το 1/3 των μελών αυτής. Παράλληλα απαγορεύεται η συμμετοχή ΟΤΑ και ΝΠΔΔ. Κάθε συμμετέχον νομικό πρόσωπο έχει ένα μόνο δικαίωμα ψήφου. Επίσης τα κέρδη της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης δεν διανέμονται στα μέλη της, εκτός αν τα μέλη αυτά είναι και εργαζόμενοι σε αυτή. Τα κέρδη διατίθενται ετησίως κατά ποσοστό 5% για το σχηματισμό αποθεματικού, κατά ποσοστό έως 35% διανέμονται στους εργαζομένους της επιχείρησης ως κίνητρο παραγωγικότητας, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο καταστατικό τους και το υπόλοιπο διατίθεται για τις δραστηριότητες της επιχείρησης και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

¹⁶ Το Πρόγραμμα Κοινοτικής Πρωτοβουλίας για την Καταπολέμηση των διακρίσεων και ανισοτήτων σε σχέση με την αγορά εργασίας (Equal) στην Ελλάδα (2001–05, 2005–08) που διαχειρίστηκε το Υπουργείο Εργασίας παρενέβη στο πεδίο της κοινωνικής επιχειρηματικότητας με το Μέτρο 2.2: «Ενίσχυση της κοινωνικής οικονομίας» του Υποπρογράμματος 2: «Ανάπτυξη Επιχειρηματικού Πνεύματος» αποτελώντας την πρώτη συστηματική προσέγγιση του ζητήματος στη χώρα μας.

Η στρατηγική, ωστόσο, προσέγγιση του Προγράμματος δεν ήταν αυτή της ανάπτυξης ενός τρίτου οικονομικού τομέα, αλλά εκείνη της ένταξης και επανένταξης αποκλεισμένων και αποκλειόμενων ευπαθών και ευάλωτων κοινωνικών ομάδων στο κοινωνικοοικονομικό γίγνεσθαι.

Ανάλογα με τον ειδικότερο σκοπό τους, οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις διακρίνονται στις εξής κατηγορίες:

α) Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Ένταξης, οι οποίες αφορούν στην ένταξη στην οικονομική και κοινωνική ζωή των ατόμων που ανήκουν στις ευάλωτες ομάδες πληθυσμού. Ποσοστό 40% κατ' ελάχιστο των εργαζομένων στις επιχειρήσεις αυτές ανήκουν υποχρεωτικά στις ευάλωτες ομάδες πληθυσμού. Οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.) θεωρούνται αυτοδικαίως Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Ένταξης.

β) Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Κοινωνικής Φροντίδας, οι οποίες αφορούν στην παραγωγή και παροχή προϊόντων και υπηρεσιών κοινωνικού και προνοιακού χαρακτήρα σε συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού, όπως οι ηλικιωμένοι, τα βρέφη, τα παιδιά, τα άτομα με αναπηρία και τα άτομα με χρόνιες παθήσεις.

γ) Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού, οι οποίες αφορούν στην παραγωγή προϊόντων και την παροχή υπηρεσιών για την ικανοποίηση των αναγκών της συλλογικότητας (πολιτισμός, περιβάλλον, οικολογία, εκπαίδευση, παροχές κοινής ωφέλειας, αξιοποίηση τοπικών προϊόντων, διατήρηση παραδοσιακών δραστηριοτήτων και επαγγελμάτων κ.ά.) και προάγουν το τοπικό και συλλογικό συμφέρον, την απασχόληση, την κοινωνική συνοχή και την περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη¹⁷.

¹⁷ Ν. 4019/11. Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις. ΦΕΚ Α' 216/11.

4.3 Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στην Ελλάδα υπολογίζεται ότι δραστηριοποιούνται:

- 8.400 συνεταιρισμοί παραδοσιακού τύπου, με περισσότερα από 950.000 μέλη
- 71 γυναικείοι συνεταιρισμοί με περισσότερα από 1903 μέλη, με αντικείμενο την παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων και τροφίμων ή και λειτουργία τουριστικών καταλυμάτων
- 68 συνεταιριστικές θεραπευτικές μονάδες στα ψυχιατρικά νοσοκομεία με 571 ασθενείς
- 10 επιχειρήσεις που αποτελούν μετεξέλιξη προστατευμένων εργαστηρίων και συνεργατικών δραστηριοτήτων με 98 ασθενείς,
- 32 προστατευμένα εργαστήρια με 395 ασθενείς
- 15 ΚοιΣΠΕ με αντικείμενο την ένταξη ψυχικά ασθενών στην αγορά εργασίας, αλλά και την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών
- 1.500 - 2.000 οργανώσεις εθελοντισμού, από τις οποίες 200 – 300 έχουν ενεργό δράση
- Άγνωστος αριθμός από μικτές οργανώσεις, εθελοντικές οργανώσεις, σωματεία ειδικώς αναγνωρισμένων ως φιλανθρωπικών, αστικών μη κερδοσκοπικών εταιρειών, ιδρυμάτων κ.λ.π.

Η απασχόληση στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα, υπολογίζεται ότι αντιπροσωπεύει μόλις το 1,8% της συνολικής απασχόλησης και το 2,9% της μισθωτής εργασίας. Πρόκειται για κάποια από τα μικρότερα ποσοστά μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ (Α.Σ. Πρόσβασις, Παρουσίαση για την Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, 7 Δεκεμβρίου 2012).

4.4 ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

4.4.1 Κοι.Σ.Π.Ε. Το.Ψ.Υ. Δωδεκανήσου

Ο Κοινωνικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης Τομέα Ψυχικής Υγείας Δωδεκανήσου (Κοι.Σ.Π.Ε. Το.Ψ.Υ. Δωδεκανήσου) ιδρύθηκε το 2002 στις Λεπίδες της Λέρου σε συνεργασία με το Κρατικό Θεραπευτήριο Λέρου (Κ.Θ.Λ) και άλλους φορείς. Αποτελεί τον πρώτο Κοι.Σ.Π.Ε. που συστήθηκε στην Ελλάδα. Αριθμεί 441 μέλη εκ των οποίων τα 198 είναι άτομα με ψυχοκοινωνικά προβλήματα, τα 148 εργαζόμενοι στο χώρο της ψυχικής υγείας, τα 14 φορείς (ΟΤΑ, ΝΠΔΔ κλπ) και τα υπόλοιπα 81 ιδιώτες. Απασχολεί 44 εργαζόμενους, από τους οποίους οι 27 είναι άτομα με ψυχοκοινωνικά προβλήματα.

Οι δραστηριότητες του Κοι.Σ.Π.Ε. Το.Ψ.Υ. Δωδεκανήσου περιλαμβάνουν:

- Καλλιέργεια και εμπορία αγροτικών προϊόντων. Καλλιεργούνται 20 διαφορετικά είδη κηπευτικών σε τρία αγροκτήματα συνολικής έκτασης 9 στρεμμάτων. Η παραγωγή ανέρχεται στους 40 τόνους ετησίως με το μεγαλύτερο μέρος της (80%) να διατίθεται στο Κ.Θ.Λ.. Το υπόλοιπο 20% προωθείται στην ελεύθερη αγορά σε συνεργασία με τοπικούς παραγωγούς.
- Λειτουργία κυλικείου. Πρόκειται για μια εμπορική επιχείρηση που εξυπηρετεί τις καθημερινές ανάγκες σε απαραίτητα είδη για τους ασθενείς, τους εργαζόμενους και τους επισκέπτες του Κ.Θ.Λ.
- Λειτουργία εργαστηρίου ζαχαροπλαστικής. Το εργαστήριο παράγει σε καθημερινή βάση είδη ζαχαροπλαστικής και snack. Τα προϊόντα προωθούνται στην ελεύθερη αγορά μέσω του κυλικείου.
- Λειτουργία εργαστηρίου επεξεργασίας, τυποποίησης και εμπορίας μελιού. Στο εργαστήριο, που λειτουργεί από το 2004, παράγεται το θυμαρίσιο μέλι "ARTEMIS" το οποίο πωλείται μέσω τοπικών καταστημάτων, μέσω e-shops, ενώ γίνονται και προσπάθειες για εξαγωγές σε Γερμανία και Αγγλία. Για την επεξεργασία και τυποποίηση του μελιού ακολουθείται πιστοποιημένο Σύστημα Διαχείρισης Ασφάλειας Τροφίμων (ISO 22000:2005).

Ο Κοι.Σ.Π.Ε. Το.Ψ.Υ. Δωδεκανήσου συνιστά το απαύγασμα των προσπαθειών αποασυλοποίησης και μεταρρύθμισης στο Κρατικό Θεραπευτήριο Λέρου με κυρίαρχους στόχους την παρέμβαση στο καθεστώς της μαύρης εργασίας και την κοινωνική και εργασιακή αποκατάσταση των ασθενών. Τα θετικά αποτελέσματα από τη λειτουργία του αντικατοπτρίζονται αφενός στη βελτίωση της γενικότερης

εικόνας και συμπεριφοράς των ασθενών και αφετέρου στην ποσότητα και ποιότητα των παραγόμενων προϊόντων (Α.Σ. Πρόσβασις, Παρουσίαση για την Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα στην πρώτη ομαδική συνεδρία συμβουλευτικής καθοδήγησης των ωφελουμένων της Α.Σ. Πρόσβασις, 7 Δεκεμβρίου 2012).

4.4.2 Κοιν.Σ.Επ. ΜΥΓΔΟΝΙΑ

Η ΜΥΓΔΟΝΙΑ είναι μια γυναικεία Κοιν.Σ.Επ συλλογικού και παραγωγικού σκοπού που ιδρύθηκε τον Αύγουστο του 2012 και δραστηριοποιείται στον κλάδο καλλιέργειας και μεταποίησης τοπικών αρωματικών και φαρμακευτικών φυτών. Εδρεύει στην επαρχία Λαγκαδά Θεσσαλονίκης και από τον Ιανουάριο του 2013 διαθέτει τα προϊόντα της (βοτανόλαδα, ροφήματα, χειροποίητα σαπούνια, κηραλοιφές κ.ά.) στο παραδοσιακό παντοπωλείο αγροτικών προϊόντων στο κέντρο της περιοχής. Παράλληλα, μεριμνά για τη δημιουργία δικτύου πωλήσεων τόσο στην ελληνική αγορά, όσο και σε αγορές του εξωτερικού. Ενδεικτική της εξωστρέφειάς της, είναι η συμβολή της στη δημιουργία της ηλεκτρονικής πλατφόρμα e-Greece¹⁸.

Εκτός από την παραγωγή και εμπορία των παραπάνω προϊόντων, στις δράσεις της ΜΥΓΔΟΝΙΑ Κοιν.Σ.Επ. συγκαταλέγονται η έκδοση μηνιαίου ενημερωτικού εντύπου σχετικά με τη χρήση και καλλιέργεια αρωματικών και φαρμακευτικών φυτών και η εκπαίδευση γυναικών σε θέματα υγιεινής διατροφής και επεξεργασίας και διατήρησης τροφίμων στο σπίτι. Ακόμα, στοχεύοντας σε περαιτέρω στήριξη της τοπικής ανάπτυξης, τα έξι ιδρυτικά μέλη της επιχείρησης σχεδιάζουν στο άμεσο μέλλον τη δημιουργία βοτανόκηπου, κέντρου δια βίου μάθησης της αγροδιατροφικής αλυσίδας, κέντρου διαφύλαξης και διάδοσης των αυτοφυών αρωματικών και φαρμακευτικών φυτών, κέντρου περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης, και εργαστηρίου για παραδοσιακές χειροποίητες βοτανοδημιουργίες - βοτανολειτουργικά τρόφιμα. (www.ksemygdonia.com)

¹⁸ Το e-Greece είναι μια ολοκληρωμένη πλατφόρμα λιανικής και χονδρικής πώλησης καταναλωτικών προϊόντων (B2C – B2B), που δημιουργήθηκε (κατόπιν συζητήσεων και αιτήματος της ΜΥΓΔΟΝΙΑ Κοιν.Σ.Επ.) για να προωθεί στη Βρετανική αγορά αποκλειστικά ελληνικά προϊόντα και εφαρμογές σε άκρως ανταγωνιστικές τιμές.

4.4.3 Κοιν.Σ.Επ. Αμφιτρίτη

Η Αμφιτρίτη είναι μια Κοιν.Σ.Επ ένταξης που ιδρύθηκε το 2013 και δραστηριοποιείται στον τομέα του προσβάσιμου τουρισμού. Ο προσβάσιμος τουρισμός αποτελεί μια διεθνή αγορά με μεγάλο μέγεθος, σημαντικά ποιοτικά χαρακτηριστικά και αξιόλογα περιθώρια ανάπτυξης στην Ελλάδα. Μετά από έρευνα για τον προσδιορισμό των αναγκών της εν λόγω αγοράς, τα μέλη της επιχείρησης ανέπτυξαν και λειτουργούν την πρώτη πολύγλωσση διαδικτυακή εφαρμογή στην Ελλάδα για την προβολή των εγχώριων προσβάσιμων υποδομών και υπηρεσιών στους ενδιαφερόμενους τουρίστες: την πλατφόρμα Greece4all.eu. Η πλατφόρμα παρέχει περιεχόμενο που ενδιαφέρει τον επισκέπτη με αυξημένες απαιτήσεις προσβασιμότητας στην αγγλική, ελληνική και γερμανική γλώσσα με δυνατότητα πλήρους αναζήτησης βάσει 11 κριτηρίων (όπως στάθμευση, προσβασιμότητα εισόδου, μετακίνηση στον εσωτερικό χώρο, ανελκυστήρες, WC για ΑμΕΑ, κατάλληλη σηματοδότηση, δυνατότητα συνοδείας από σκύλους οδηγούς κ.λ.π.) ανάλογα με το είδος κάθε σημείου ενδιαφέροντος. Μέσω της Greece4all.eu, η επιχείρηση φιλοδοξεί να γίνει η πρώτη επιλογή των ξένων τουριστών για τη διαδικτυακή πληροφόρηση σχετικά με τον προσβάσιμο τουρισμό στην Ελλάδα, χάρη στη μοναδικότητα, πληρότητα και αξιοπιστία των παρεχόμενων πληροφοριών και να προωθεί ποιοτικές υπηρεσίες σε συνεργασία με αξιόπιστους εταίρους.

Ένα δεύτερο εργαλείο που ανέπτυξε η Αμφιτρίτη είναι μια δέσμη υπηρεσιών προώθησης των υπηρεσιών προσβάσιμου τουρισμού που παρέχουν επιχειρήσεις και φορείς στην Ελλάδα. Αναλυτικά, παρέχονται συμβουλευτικές και εκπαιδευτικές υπηρεσίες σχετικά με θέματα βελτίωσης της προσβασιμότητας καθώς επίσης και υπηρεσίες συμβούλου πιστοποίησης σε επιχειρήσεις του τουριστικού κλάδου, σύμφωνα με το πρότυπο ΕΛΟΤ 1439:2013 «Οργανισμός φιλικός σε πολίτες με αναπηρία».

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι η Αμφιτρίτη υλοποιεί ένα πρόγραμμα δικτύωσης με στόχο τη δημιουργία διεθνών συνεργασιών και την άντληση τεχνογνωσίας. Πρόσφατα, μάλιστα, ολοκληρώθηκε η πρώτη στρατηγική συνεργασία με την ένταξη της επιχείρησης στο ENAT (European Network for Accessible Tourism)¹⁹. Το

¹⁹ Το ENAT (European Network for Accessible Tourism) είναι ένας μη κερδοσκοπικός σύνδεσμος οργανισμών που έχει ως βασικό του στόχο να είναι πρωτοπόρος στη μελέτη, προώθηση και πρακτική εφαρμογή θεμάτων σχετικά με τον προσβάσιμο τουρισμό.

δίκτυο ENAT υποστηρίζει τα μέλη του για να βελτιώσουν την προσβασιμότητα στην τουριστική πληροφορία, τη μεταφορά, τις τουριστικές δομές, το σχεδιασμό και την παροχή υπηρεσιών σε άτομα με αναπηρία (Βράκα, Β., Παρουσίαση της Αμφιτρίτης Κοιν.Σ.Επ στο συνέδριο “Επιχειρώντας αλλιώς”, 13 Νοεμβρίου 2013).

4.4.4 Κοιν.Σ.Επ. Myrtillo

Το Myrtillo είναι ένα μη κερδοσκοπικό πρωτοπόρο και δυναμικό café – πολιτιστικός χώρος στο Νέο Ηράκλειο Αττικής. Υπεύθυνη για τη λειτουργία του café είναι η Myrtillo Κοιν.Σ.Επ., η οποία ιδρύθηκε το 2013 με στόχο την εκπαίδευση και προώθηση στην αγορά εργασίας ανθρώπων από ευάλωτες ομάδες πληθυσμού - κυρίως νέων με μέτριες μαθησιακές δυσκολίες. Η φιλοσοφία της Myrtillo βασίζεται στους παρακάτω άξονες:

- Στον ίδιο χώρο πρέπει να υπάρχει ζωντανή και ισότιμη συνεργασία ανάμεσα στους κοινωνικά προνομιούχους και στους κοινωνικά αδικημένους συναθρώπους μας.
- Η «ειδική» εκπαίδευση δεν πρέπει να είναι περιθωριοποιημένη και ισοπεδωτική, ούτε να δίνει απλώς απασχόληση, αλλά να ασκείται μέσα σε παραγωγικούς κοινωνικούς χώρους και να οδηγεί σε υπέρβαση προβλημάτων με την καλλιέργεια της αυτογνωσίας των ιδιαίτερων χαρισμάτων και της προσωπικής ευθύνης.

Στο πλαίσιο αυτό, νέοι με μέτριες μαθησιακές δυσκολίες εκπαιδεύονται σε κάθε ειδικότητα απαραίτητη για τη λειτουργία του πολυχώρου, ενώ με τα προγράμματα εξωτερικής δράσης προσφέρουν εθελοντική εργασία σε κοινωνικούς χώρους του δήμου Ηρακλείου, όπως ΚΑΠΗ, ιδρύματα κλπ. Παράλληλα, οι εκπαιδευόμενοι παρακολουθούν σε εβδομαδιαία βάση μαθήματα μουσικοθεραπείας, δραματοθεραπείας, αφήγησης, ευρυθμίας και ψυχοθεραπείας.

Η πολύπλευρη αυτή εκπαίδευση έχει σχεδιαστεί έτσι ώστε οι μαθητές να αποκτήσουν ικανότητες αυτόνομης διαβίωσης, αυτοεκτίμηση, κοινωνικότητα, νέες φιλίες και ανεξαρτησία από την υπερπροστασία της οικογένειας ή από τα πλέγματα του κοινωνικού αποκλεισμού. Απώτερους στόχους συνιστούν η απόκτηση συνείδησης ατομικών δικαιωμάτων, αλλά και η λήψη ευθυνών απέναντι στην κοινωνία με προσφορά κοινωφελούς εργασίας. Μετά από δύο έτη εκπαίδευσης, οι νέοι αυτοί προωθούνται στην κανονική αγορά εργασίας, καθώς η Myrtillo Κοιν.Σ.Επ. υποστηρίζει την εφαρμογή του νόμου περί εργασιακών δικαιωμάτων των ευάλωτων ομάδων.

Εκτός από τους εκπαιδευόμενους, το 40% και άνω του συνόλου των εργαζομένων στο Myrtillo ανήκει σε ευπαθείς ομάδες, όπως άλλωστε ορίζει το καταστατικό των κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων ένταξης. Η σύμπραξη των πιο προνομιούχων με τους πιο αδικημένους κοινωνικά, μπορεί να επιφέρει

μεγάλο όφελος και στους δύο, καθώς αλληλοσυμπληρώνονται και αξιοποιούνται τα χαρίσματα και των δύο πλευρών.

Ως χώρος πολιτισμού, το Myrtillo επιδιώκει να αλλάξει το πολιτιστικό προφίλ μιας αστικής περιοχής που βρίσκεται από χώρους συμβατικής ψυχαγωγίας. Το πρωτοποριακό/πilotικό πρόγραμμά του δίνει ευκαιρίες σε πολλούς επιστήμονες και καλλιτέχνες. Συχνά οργανώνονται στο χώρο θεατρικές παραστάσεις, βραδιές μουσικής, λογοτεχνίας και αφήγησης παραμυθιού, εκθέσεις, καλλιτεχνικά και θεραπευτικά σεμινάρια μουσικοθεραπείας, ψυχοθεραπείας, ευρυθμίας, νοητικής ενδυνάμωσης και εργασιοθεραπείας.

Αποτελώντας την πρώτη επιχείρηση στην Ελλάδα που προσφέρει σε άτομα με ειδικές ικανότητες έναν αξιοπρεπή χώρο εργασίας και εκπαίδευσης, η Myrtillo Κοιν.Σ.Επ. έρχεται αντιμέτωπη με την πρόκληση της κοινωνικής αφύπνισης όσον αφορά στην έμπρακτη, και όχι μόνο ιδεολογική αντιμετώπιση των ΑμΕΑ στη δουλειά, την κοινωνική ζωή, την εκπαίδευση, την τέχνη και τα πολιτιστικά δρώμενα. Ωστόσο, σύμφωνα με τη νόμιμη εκπρόσωπο της Κοιν.Σ.Επ. κ. Γεωργία Βαμβουνάκη: «Το Μύρτιλλο ξεκίνησε γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, σε αυτό το χώρο άνθρωποι που βρίσκονταν στο περιθώριο θα μπορούν να εργαστούν έμμισθα και να διεκδικήσουν μία θέση στη ζωή, στον πολιτισμό, θα γίνουν επιτέλους ένα με όλους! Να αλλάξει η κουλτούρα μας θέλω, να ακολουθήσουν κι άλλες επιχειρήσεις αυτή την ιδέα, να γίνουμε πιο ανθρώπινος λαός, πολιτισμένος, αυτό χρειαζόμαστε και αυτό ονειρεύτηκα να δημιουργήσω». (www.myrtillocafe.gr, Αλεξίου 2014)

4.4.5 ΜΚΟ Οργάνωση Γη

Η Οργάνωση Γη είναι μια ελληνική μη κερδοσκοπική μη κυβερνητική οργάνωση που δημιουργήθηκε για να δράσει εκπαιδευτικά καλλιεργώντας την έννοια της Περιβαλλοντικής Κοινωνικής Νοημοσύνης (Environmental Social Intelligence – ESI). Η Περιβαλλοντική Κοινωνική Νοημοσύνη αναφέρεται στην ικανότητα του ανθρώπινου πολιτισμού να προχωρεί δημιουργικά διαφυλάσσοντας τις πηγές του περιβάλλοντός του και αξιοποιώντας τις απεριόριστες δυνατότητες που προκύπτουν από την ανάπτυξη της συλλογικής ευφυΐας.

Στην πορεία πραγματοποίησης του οράματος της οργάνωσης, άμεση στρατηγική επιδίωξη ήταν η δημιουργία μιας νέας περιβαλλοντικής υποδομής στην Αττική. Αυτή η υποδομή φέρει την ονομασία «Κέντρο της Γης» (βλ. εικόνα 5), βρίσκεται σε ειδικά διαμορφωμένη έκταση 25 στρεμμάτων στο κτήμα Βασιλίσσης και στο Πάρκο «Αντώνης Τρίτσης» στο Ίλιον και λειτουργεί από το φθινόπωρο του 2011 ως ορμητήριο για τη συνολική δραστηριότητα της Οργάνωσης Γη. Σκοπός της είναι να εμπνεύσει αυτοπεποίθηση στους ανθρώπους ώστε να μπορέσουν να απολαύσουν ξανά τη φύση, να ανακτήσουν το σεβασμό τους για αυτήν και, κυρίως, να δρουν για την προστασία της και για την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής τους.

Στο πλαίσιο αυτό, στο Κέντρο της Γης (ΚτΓ) παρέχεται το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Ταξίδι στο Κέντρο της Γης», μια ξενάγηση σε μόνιμες εκθέσεις σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους (έκθεση εντόμων – ασπόνδυλων) καθώς και σε οριοθετημένους φυσικούς χώρους (βιολογικός λαχανόκηπος, άγριο οικοσύστημα Αττικής – τεχνητή κατασκευή) διάρκειας 90 λεπτών. Το πρόγραμμα απευθύνεται κυρίως σε μαθητές και μαθήτριες δημοτικού, γυμνασίου και λυκείου, ωστόσο, κατόπιν συνεννόησης, μπορεί να το παρακολουθήσει όποιος επισκέπτης του ΚτΓ το επιθυμεί.

Οι καθημερινές ξεναγήσεις αποτελούν τη βασική, αλλά όχι τη μοναδική δράση του Κέντρου της Γης. Με την καθιέρωση της «Συλλογικής Κουζίνας» κάθε Κυριακή, το ΚτΓ επιθυμεί να συμβάλλει στην αλλαγή των κακών διατροφικών συνηθειών. Προσκεκλημένοι σεφ, η foodblogger Angie και όσοι επισκέπτες επιθυμούν δημιουργούν ένα ξεχωριστό γεύμα με σύνθημα: «Μαγειρεύουμε υγιεινά, δίκαια για τον παραγωγό, φιλικά προς την γη και απολαυστικά!».

Μία ακόμα δημοφιλής δράση του ΚτΓ είναι ο κύκλος προγραμμάτων δωρεάν εκπαίδευσης “Εισαγωγή στη Γεωργία”. Απευθύνεται σε άνεργους έως 50 ετών που

ενδιαφέρονται να ασχοληθούν επαγγελματικά με τη βιολογική γεωργία. Η βιολογική γεωργία έχει τα μεγαλύτερα περιθώρια ανάπτυξης στη χώρα μας καθώς αποτελεί μόνο το 2% της ελληνικής παραγωγής, ενώ ο μέσος όρος της βιολογικής γεωργικής παραγωγής της Ε.Ε. προσεγγίζει το 10%. (www.organizationearth.org)

Εικόνα 5: Κέντρο της Γης – πρότυπο ανοιχτό κέντρο περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Αποτελεί το ορμητήριο για τη συνολική δραστηριότητα της Οργάνωσης Γη.

4.5 ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΥΠΕΥΘΥΝΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

Αυξανόμενη μέριμνα για τις κοινωνικές επιπτώσεις των δραστηριοτήτων τους επιδεικνύουν και πολλές ιδιωτικές εταιρείες, οι οποίες είναι όλο και πιο ανοικτές στη συνεργασία με ποικίλα ενδιαφερόμενα μέρη. Αυτή η προθυμία, που συμπίπτει με μια αναγνώριση της σημασίας του κοινωνικού κεφαλαίου και της φήμης στο πλαίσιο των επιχειρηματικών διεργασιών, οδήγησε εταιρείες στο να ασπαστούν ευρύτερους και πιο περίπλοκους στόχους, σε κάποιες περιπτώσεις συμπεριλαμβάνοντας την κοινωνική διάσταση στην αποστολή τους. Τα παραδοσιακά επιχειρηματικά πρότυπα μεταβάλλονται, καθώς οι επιχειρήσεις πρέπει να λειτουργούν στο πλαίσιο ενός συστήματος σχέσεων, στις οποίες η οικονομική διάσταση δεν είναι η μόνη που έχει σημασία. Αντιθέτως, πρέπει να εμπλουτίζεται με άλλες αξίες, τις οποίες μοιράζεται η υπόλοιπη κοινωνία²⁰.

²⁰ Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Έρευνας για τις Συνεργατικές και Κοινωνικές Επιχειρήσεις (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises), 2013. *Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα*, (4). Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Λουξεμβούργο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ο πλανήτης μας είναι πεπερασμένος. Το φυσικό περιβάλλον δεν είναι ανεξάντλητη πηγή πρώτων υλών. Η υπόθεση μιας αέναης ανάπτυξης αποδείχθηκε λανθασμένη. Η αποσταθεροποίηση του κλίματος της Γης και η αβεβαιότητα για τη διαθεσιμότητα ορυκτών καυσίμων αποτέλεσαν τα εφαλτήρια για τη συνειδητοποίηση της άμεσης σχέσης της προστασίας της φύσης με την επιβίωση του ανθρώπου. Η βιώσιμη ανάπτυξη συνιστά ένα νέο πρότυπο οικονομικής ανάπτυξης συνυφασμένο με αυτή τη συνειδητοποίηση. Ο βασικός στόχος της βιωσιμότητας είναι η επιβίωση του ανθρώπου και με αυτή την έννοια είναι ανθρωποκεντρική, αλλά διαφέρει απόλυτα από την «άγρια» ή απεριόριστη ανάπτυξη-μεγέθυνση, που πρεσβεύουν τα κλασικά οικονομικά, διότι θέτει περιορισμούς. Ουσιαστικά, η βιωσιμότητα είναι μια εξελικτική πορεία βελτίωσης της διαχείρισης των φυσικών και ανθρωπίνων συστημάτων μέσα από την καλύτερη κατανόηση και γνώση.

Οι επιχειρήσεις καλούνται να αναλάβουν το μερίδιο της ευθύνης που τους αναλογεί και να συμμορφωθούν με τους κανονισμούς σχετικά με την περιβαλλοντική προστασία. Όσοι επιχειρηματίες έχουν αντιληφθεί το πραγματικό μέγεθος της περιβαλλοντικής κρίσης, υιοθετούν εθελοντικά επιπλέον μέτρα περιορισμού των επιπτώσεων που έχει στο περιβάλλον η λειτουργία της επιχείρησής τους. Αυτή η πράσινη επιχειρηματική αντίληψη θεωρεί το επιχειρηματικό περιβάλλον ως τμήμα του φυσικού περιβάλλοντος και αναγνωρίζει ότι ένας ενδεχόμενος περιορισμός του φυσικού περιβάλλοντος θα περιόριζε αναπόφευκτα και το επιχειρηματικό, διότι οι φυσικοί πόροι που αξιοποιούνται στην πραγματική οικονομία προέρχονται από τη γη, τον αέρα, τη θάλασσα, τα ποτάμια και τον ήλιο. Η υιοθέτηση φιλοπεριβαλλοντικών πρακτικών, επομένως, εξασφαλίζει μακροπρόθεσμα την επιχειρηματική δραστηριότητα, ενώ ταυτόχρονα ανταποκρίνεται στην έντονα εκφραζόμενη ανθρώπινη ανάγκη για καλύτερη ποιότητα ζωής. Οι διορατικές και προνοητικές επιχειρήσεις έχουν τη δυνατότητα να ηγηθούν του αποτελεσματικού συνδυασμού της προστασίας του περιβάλλοντος με την οικονομική ανάπτυξη και να μετουσιώσουν την πείρα τους σε νέες ευκαιρίες στην αναδυόμενη πράσινη αγορά.

Η κοινωνική επιχειρηματικότητα είναι η πλέον εξελιγμένη μορφή επιχειρηματικότητας. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις προάγουν τη βιώσιμη οικονομική

ανάπτυξη, καθώς τα κέρδη τους χρησιμοποιούνται για το συλλογικό σκοπό που επιδιώκουν. Σύμφωνα με το Ν. 4019/11, «Συλλογικός Σκοπός» είναι η προώθηση των δράσεων συλλογικότητας και η προστασία των συλλογικών αγαθών μέσω αναπτυξιακών, οικονομικών και κοινωνικών πρωτοβουλιών τοπικού, περιφερειακού ή ευρύτερου χαρακτήρα. Ως τέτοιες δράσεις νοούνται πολιτιστικές, περιβαλλοντικές και οικολογικές δραστηριότητες, όπως μεταξύ άλλων οι υπηρεσίες αναδόμησης προβληματικών συνοικιών και οι υπηρεσίες περιβαλλοντικής διαχείρισης αποβλήτων, αλλά και δράσεις κοινωνικού χαρακτήρα όπως οι υπηρεσίες βοήθειας ηλικιωμένων ατόμων και ΑμεΑ. Παράλληλα με την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας, παρατηρείται μια αλλαγή της συμπεριφοράς των κερδοσκοπικών εταιρειών. Στο ταχύτατα αναπτυσσόμενο πεδίο της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, εταιρείες με σύγχρονες αντιλήψεις δε βλέπουν πλέον τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές προκλήσεις σαν εμπόδια, αλλά ως ευκαιρίες για καινοτομία και ανάπτυξη. Στο σύνολό της, η κοινωνική επιχειρηματικότητα πρεσβεύει την καλλιέργεια μιας νέας επιχειρηματικής πρακτικής με επίκεντρο τον άνθρωπο και τη Γη.

Η εστίαση στην περιβαλλοντική και κοινωνική βιωσιμότητα, καθώς και στη μεγιστοποίηση των οφελών για την ευρύτερη κοινότητα από την επιχειρηματική δραστηριότητα δεν μπορούν να αποτελούν χαρακτηριστικά μιας μειονότητας εταιρειών, αλλά χρειάζεται να τις ασπαστεί το σύνολο της ενιαίας αγοράς. Είναι, άραγε, ουτοπική η ελπίδα ότι όσο οι κερδοσκοπικές επιχειρήσεις συνειδητοποιούν ότι η ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων από την επιχειρηματική τους λειτουργία και η προώθηση της δίκαιης κοινωνικής ανάπτυξης είναι προς το συμφέρον τους, οι διαφορές ανάμεσα σε αυτές και τους οργανισμούς κοινωνικής οικονομίας θα αμβλύνονται;

ΠΗΓΕΣ

► Στο διαδίκτυο

- ΕΕΔΣΑ <http://www.eedsa.gr>
 - Ελληνικό Δίκτυο για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη _ <http://www.csrhellas.org>
 - Η Ελλάδα καινοτομεί! <http://www.kainotomeis.gr>
 - ΜΚΟ Οργάνωση Γη <http://www.organizationearth.org>
 - ΠΑ.Σ.Ε.Π.ΠΕ. <http://www.paseppe.gr>
 - APIVITA <http://www.apivita.com/hellas>
 - COCO-MAT http://www.coco-mat.com/?i=coco_gr.el
 - DS Consulting <http://gr.dsorganic.com>
 - Ecoelastica <http://www.ecoelastika.gr>
 - Gaea <http://www.gaea.gr>
 - Lotus Business Consulting <http://www.lotusconsulting.gr>
 - Myrtillo <http://myrtillocafe.gr>
 - Korres Natural Products <http://www.korres.com>
 - Pilux & Danpex <http://www.pilux-danpex.gr>
 - Separation Technologies LLC <http://www.stiash.com>
 - VITEX - Αφοι Γιαννίδη <http://www.vitex.gr/portal.html>
 - xorafaki.gr <http://www.xorafaki.gr>
 - ΑΛΕΞΙΟΥ, Σ., 2014. Το πρώτο cafe στην Ελλάδα που προσφέρει εργασία σε άτομα με αναπηρία [online]. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://popaganda.gr/mirtillo/>
 - Βασικές αρχές πράσινης επιχειρηματικότητας [online], (χ.χ.). Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.getbusy.gr/Section/Details/23/Βασικές_αρχές_πράσινης_επιχειρηματικότητας_#Cat4
 - ΔΗΜΟΥΛΑΣ, Α., 2013. Το πρώτο φυσικό απορρυπαντικό [online]. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://trans.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_qsite2_1_09/05/2013_497990
- >

- Εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα [online], (χ.χ.). Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.getbusy.gr/Section/Details/24> Εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα
- ΖΑΓΟΡΙΑΝΑΚΟΣ, Ε., 2002. Οικονομία, Περιβάλλον και Βιώσιμη Ανάπτυξη: Βασικές έννοιες της επιστήμης των οικονομικών του περιβάλλοντος. Δημόσια διάλεξη με αφορμή την παγκόσμια ημέρα περιβάλλοντος [online]. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.ekke.gr/estia/Cooper/EZagorian/Econ_Env_SustDevel.htm>
- Η GAEA επιβραβεύει τις πιο ευρηματικές ιδέες νέων ανθρώπων της αγροτικής παραγωγής, υλοποιώντας τον διαγωνισμό Reinspire Greece [online], 2013. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <<http://www.agrotypos.gr/index.asp?mod=articles&ID=78337>>
- Οικολογικά σήματα για ICT [online], (χ.χ.). Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <[http://www.getbusy.gr/Section/Details/26/Οικολογικά σήματα για ICT](http://www.getbusy.gr/Section/Details/26/Οικολογικά_σήματα_για_ICT)>
- ΣΤΑΜΑΤΙΟΥ, Ν. Ε., 2012. “Πράσινη” Επιχειρηματικότητα και λειτουργία Μικρομεσαίων (ΜΜΕ) επιχειρήσεων - Περιβαλλοντικό Mentoring και το έργο “Thing green” [online]. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <<http://www.solon.org.gr/index.php/2008-07-16-12-40-26/68-2008-07-15-14-48-24/3462-green-enterprises-environmental-compl-greece.html>>
- ΧΑΡΟΝΤΑΚΗΣ, Δ., 2013. Gaea AE: Πρωταθλήτρια στις εξαγωγές ελαιολάδου [online]. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <<http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=493877>>
- Cocomat: αυξήσεις σε εργαζομένους που κάνουν ποδήλατο ή κόβουν το τσιγάρο [online], 2011. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_economy_2_16/10/2011_459554>

► Βιβλιογραφία και αρθρογραφία

- Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδος (Ο.Κ.Ε.), 2013. Η κοινωνική οικονομία και η κοινωνική επιχειρηματικότητα. Γνώμη Πρωτοβουλίας.
- ΔΕΚΛΕΡΗΣ, Μ., 1996. *Ο δωδεκάδελτος του περιβάλλοντος. Εγκόλπιο βιωσίμου αναπτύξεως*. Εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 397.
- Εθνικό Παρατηρητήριο για τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, (χ.χ.). *Εγχειρίδιο πράσινης επιχειρηματικότητας για μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις*. ΕΟΜΜΕΧ.
- Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης, 2008. Πράσινη επιχειρηματικότητα. *Καινοτομία, έρευνα και τεχνολογία*, (67), σ. 22-28.
- Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Έρευνας για τις Συνεργατικές και Κοινωνικές Επιχειρήσεις (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises), 2013. *Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα*, (4). Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Λουξεμβούργο.
- ΖΑΜΠΕΤΑΚΗΣ, Α. Λ., 2005. *Επιχειρηματικότητα και περιβάλλον*. Ανώτατο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης.
- ΚΟΔΟΣ, Χ., ΜΑΡΚΟΥΛΗ, Μ., ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ι. Μ., ΣΟΦΟΣ, Δ., ΤΣΟΥΝΑΚΟΥ, Α., 2008. *Τυποποίηση – Πιστοποίηση – Οικολογική Σήμανση & Διεθνές Εμπόριο*, Νομική Βιβλιοθήκη.
- Ν. 4019/11. Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις. ΦΕΚ Α' 216/11.
- Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων έργων, 2007. *Επιχειρησιακό πρόγραμμα Περιβάλλον & Αειφόρος ανάπτυξη 2007-2013*. Αθήνα.
- BOULDING, K., 1966. The economics of the coming Spaceship Earth, in Jarrett H. (ed.), *Environmental quality in a growing economy*. Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- DALY, H., 1977. *Steady State Economics*. Freeman, San Francisco; Second Edition, Island Press, New York, 1991.
- LOVELOCK, 1988. *The ages of Gaia: The biography of our living Earth*. Oxford University Press, Oxford.

- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), (n.d.). *Sustainable Manufacturing Toolkit – seven steps to environmental excellence*.
- OECD, 1991. *Environmental Indicators: A Preliminary set*. OECD. Paris.
- PEARCE, D. W. and TURNER, R. K., 1991. *The development of Environmental Indicators*. Report to the UK Department of the Environment.
- WALLACE, R. and NORTON, B., 1992. Policy implications of Gaian theory. *Ecological Economics*, 6, pp. 103-118.
- WATSON, A., 1991. Gaia: New Scientist inside Science. *New Scientist*, 48.
- WCED, 1987. *Our Common Future (the Brundtland report)*. Oxford University Press. Oxford.

«Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986 και τα άρθρα 2,4,6 παρ. 3 του Ν. 1256/1982, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής και δεν προσβάλλει κάθε μορφής πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι δε πηγές που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον».